Завод за проучавање
културног развитка

Приступачност јавних библиотека у Србији

Резултати истраживања

Маријана Миланков
Богдана Опачић
Слободан Мрђа

Београд, 2026.

Импресум

Приступачност јавних библиотека у Србији

Резултати истраживања

ИЗДАВАЧ

Завод за проучавање културног развитка
Риге од Фере 4, Београд
www.zaprokul.org.rs

ЗА ИЗДАВАЧА

Владан Церовић, директор

АУТОРИ

Маријана Миланков
Богдана Опачић
Слободан Мрђа

ДИЗАЈН КОРИЦЕ

Марио Димитријевић

РЕЦЕНЗИЈЕ

Јелена Бенић, дипломирани библиотекар саветник
Начелник Одељења за матичне послове, образовање, истраживање и развој библиотечко-информационог система
Народна библиотека Србије

Наташа Булатовић, виши библиотекар
Библиотека града Београда

МЕСТО И ГОДИНА ИЗДАЊА

Београд, 2026.
© Завод за проучавање културног развитка, 2026.

Издање на ЦД носачу

Штампа: Завод за проучавање културног развитка

Тираж 30

ISBN 978-86-82170-33-4

ФОТОГРАФИЈА НА НАСЛОВНОЈ СТРАНИ

На насловној страни: публикација „Види, додирни, осети…: тактилна изложба Музеја афричке уметности“, ауторке Милице Јосимов, у издању Музеја афричке уметности (2025), штампана ћирилицом и Брајевим писмом.

Садржај

Сажетак **4**

1. Општи подаци о истраживању **5**

2. Циљ истраживања **5**

3. Методологија **6**

Ограничења тумачења података 6

4. Индикатори приступачности јавних библиотека **8**

4.1. Архитектонско-урбанистичка приступачност јавних библиотека 8

4.2. Упоредни преглед базних вредности архитектонске приступачности установа културе 12

4.3. Комуникационо-информациона приступачност јавних библиотека 15

4.4. Упоредни преглед базних вредности комуникационо-информационе приступачности јавних установа културе 22

4.5. Когнитивна приступачност библиотека 24

4.6. Упоредни преглед базних вредности когнитивне приступачности јавних установа културе 26

5. Детаљни тематски преглед резултата **29**

Кључни налази 29

5.1. Кадрови, услуге и организација 29

5.2. Дигитална приступачност 34

5.3. Приступачни формати библиотечке грађе 36

5.4. Опрема, пултови, ознаке и оријентација 43

5.5. Инклузивни програми у 2024. години 47

5.6. Физичка приступачност простора 50

5.7. Приоритети, коментари и отворени одговори 59

6. Закључци и препоруке **62**

Препоруке по носиоцима одговорности 62

Предложени редослед примене у првих 12 месеци 64

7. Практични водич за примену препорука **65**

8. Извори и литература **67**

8.1. Истраживачка и документациона основа 67

8.2. Научна и стручна литература 67

8.3. Међународни оквир и библиотечке смернице 68

8.4. Прописи и стратешка документа Републике Србије 69

8.5. Прописи Европске уније — упоредни оквир 70

8.6. Технички стандарди и смернице за приступачне садржаје 70

8.7. Библиотечки ресурсни центри и модели услуга 71

8.8. Материјали за обуку и аудио-визуелни ресурси 72

Из рецензија **73**

Сажетак

Истраживање обухвата мрежу јавних библиотека у Србији и показује да су услови за приступ простору, грађи, информацијама, услугама и програмима неуједначени. Појединачне мере постоје, али већина анализираних библиотека, према сопственим одговорима, не достиже постављене истраживачке прагове приступачности. Налази се односе на 2024. годину и пружају основу за планирање унапређења и праћење промена.

Најмањи удео библиотека достиже основни истраживачки праг архитектонске приступачности: 14 од 133, односно 10,5%. Приступачни тоалети, путеви евакуације, тактилне стазе, звучна обавештења и прилагођена радна места у читаоницама ретко су заступљени. Подаци упућују на потребу да се постојећи елементи повежу у непрекинут пут од улаза до услуге.

Основни праг комуникационо-информационе приступачности достижу 43 библиотеке, односно 32,3% анализираних библиотека. Достава публикација, грађа у приступачним форматима и подршка запослених пружају основу за развој услуга. Дигитална приступачност, асистивна технологија, информације о приступачности и прилагођени програми остају недовољно заступљени.

Когнитивна приступачност је присутна у ограниченом обиму. Критеријум испуњава 31 библиотека, односно 23,3% анализираних установа. Иако се бележе програми и радионице за особе са аутизмом, различитим развојним потешкоћама и/или интелектуалним инвалидитетом, фонд лако читљивих материјала је веома слабо развијен, што указује на потребу за систематичнијим улагањем у овај сегмент.

Отворени одговори библиотека показују да се као главне препреке најчешће препознају недостатак средстава за архитектонско и урбанистичко прилагођавање, недостатак специјализоване опреме, недовољан број запослених и ограничени просторни капацитети. Библиотеке често истичу да су смештене у старим, ненаменским, заштићеним или просторно ограниченим објектима, што у великој мери отежава прилагођавање.

Приступачност треба планирати кроз повезане мере: прилагођавање простора, обуку запослених, одређивање особе за контакт, развој приступачних формата и дигиталних услуга, набавку потребне опреме и редовне приступачне програме. Приоритете треба утврдити за сваку библиотеку, уз учешће корисника и оснивача.

1. Општи подаци о истраживању

Истраживање о приступачности јавних установа културе у Републици Србији спровео је Завод за проучавање културног развитка у оквиру праћења Акционог плана за спровођење Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период 2025–2030. године. Ова публикација приказује резултате за мрежу јавних библиотека у Србији (Влада Републике Србије, 2025а, 2025б).

Истраживање је реализовано по јединственом методолошком оквиру, применом стандардизованих упитника за различите типове установа културе (архиви, галерије, музеји, библиотеке, позоришта и биоскопи). Сви упитници су конципирани по истом принципу и истој структури индикатора, уз прилагођавање садржаја питања специфичностима појединих делатности, посебно у делу који се односи на културне програме, услуге и садржаје намењене особама са инвалидитетом.

Подаци прикупљени у истраживању односе се на 2024. календарску годину. Резултати су обрађени и анализирани на збирном нивоу, без идентификације појединачних установа, и користе се искључиво у сврху аналитичког праћења стања приступачности и унапређења јавних политика у области културе и инвалидитета.

Истраживачка документациона основа: секторске анкетне базе Завода за податке о 2024. години и обједињена студија „Приступачност јавних установа културе у Србији“ (Миланков, Опачић и Мрђа, 2026).

2. Циљ истраживања

Циљ истраживања је да пружи систематичан и упоредив увид у приступачност јавних библиотека у Србији и утврди приоритете за унапређење простора, грађе, услуга и програма за особе са инвалидитетом.

Посебни циљеви истраживања су:

- сагледавање постојања и примене инклузивних политика у јавним установама културе, укључујући организационе капацитете, људске ресурсе и унутрашње механизме подршке;
- утврђивање нивоа информационо-комуникационе приступачности, укључујући дигиталну приступачност, доступност информација и културних садржаја у различитим приступачним форматима;
- анализа степена архитектонско-урбанистичке приступачности објеката, јавних и унутрашњих простора у којима установе културе делују;
- испитивање прилагођености културних програма, услуга и активности специфичним потребама различитих група особа са инвалидитетом (особе са оштећењем вида, особе са оштећењем слуха, особе са интелектуалним и когнитивним потешкоћама, корисници инвалидских колица и др.);
- идентификација кључних изазова, ограничења и приоритета за унапређење приступачности у оквиру појединих делатности у култури.

Истраживање представља основу за даље планирање мера, дефинисање препорука и праћење напретка у области приступачности и инклузивности културног система.

3. Методологија

Истраживање је спроведено стандардизованим електронским упитником. Квантитативни подаци допуњени су тематским разврставањем отворених одговора. Упитник за јавне библиотеке прати заједничку структуру истраживања јавних установа културе и обухвата три тематске целине:

- инклузивну политику установе,
- информационо-комуникациону приступачност,
- архитектонско-урбанистичку приступачност простора.

Посебна питања односе се на библиотечку грађу, услуге и програме намењене различитим групама корисника. Заједничка структура упитника омогућава поређење сродних показатеља по делатностима, уз уважавање разлика у њиховим функцијама и критеријумима.

Прикупљање података реализовано је електронским путем, преко интернет платформе, на основу одговора које су достављале саме установе културе. Након прикупљања, подаци су прошли процес контроле, систематизације и статистичке обраде, а анализа је спроведена по делатностима, у складу са структуром публикације.

Исти показатељи могу се користити у наредним истраживачким циклусима ако се очувају њихове дефиниције, обухват и начин обрачуна. Промене упитника и услова за одговор треба документовати како би поређење по годинама било поуздано.

Резултати су груписани у три области које се прате у стратешком оквиру: архитектонску, комуникационо-информациону и когнитивну приступачност. У публикацији су описани истраживачки критеријуми и прагови за обрачун базних вредности. Они служе праћењу стања и не представљају потврду потпуне приступачности или усаглашености са свим прописима.

У публикацији се користе изрази „особе са оштећењем вида“ и „особе са оштећењем слуха“, а када се говори о конкретним групама и њиховим комуникационим потребама, и „глуве и наглуве особе“. Израз „особе које имају тешкоће у читању штампаног текста“ обухвата и кориснике којима дислексија или моторичке тешкоће отежавају читање или коришћење публикација. Где је то важно, описана је конкретна потреба, попут читања Брајевог писма или увећања текста. Званични називи прописа, установа, организација и извора задржани су у изворном облику.

Ограничења тумачења података

- Подаци су засновани на самоисказу установа. Они представљају истраживачку базну вредност, али не и независни технички преглед објеката нити формалну потврду усаглашености са прописима.
- Број важећих одговора није исти код свих питања. Код условних питања (нпр. о појединим приступачним форматима или опреми) проценти се односе само на библиотеке које су ушле у ту грану упитника и не смеју се пројектовати на све 133 установе.

- Истраживање даје пресек за 2024. годину. Само на основу овог пресека није могуће утврђивати узроке разлика између установа или делатности, нити ефекте ранијих инвестиција без додатних података.
- Постојање опреме, обуке или програма представља ресурс или непосредни резултат, али само по себи не доказује да је корисник могао равноправно да користи услугу. Стварни исход за корисника утврђује се на основу података о употреби, корисничком искуству и отклоњеним препрекама.
- Перспектива корисника није директно мерена овим упитником. У наредним циклусима праћења пожељно је самоисказ установа допунити тестирањем корисничког пута и повратним информацијама особа са инвалидитетом.
- Испуњавање истраживачког прага не значи потпуну приступачност нити усаглашеност са свим прописаним техничким условима. Развојни прагови служе за праћење, док се стварна употребљивост решења проверава на терену и са корисницима.
- Проценти су приказани са једном децималом, па збир заокружених удела може незнатно одступати од 100%. У детаљном приказу именилац је број важећих одговора на конкретно питање.
- У питањима са више могућих одговора и код тематског разврставања отворених одговора једна библиотека може бити заступљена у више категорија. Збир навођења и процената зато не мора бити једнак броју испитаника, односно 100%.
- Формулације анкетних питања у овој публикацији језички су и терминолошки уједначене. Ознака „Сажето питање“ упућује на додатно скраћен приказ питања. Уређивање формулација не мења садржину мереног показатеља нити вредности одговора; изворни упитник чува се у истраживачкој документацији.

4. Индикатори приступачности јавних библиотека

4.1. Архитектонско-урбанистичка приступачност јавних библиотека

Обухват истраживања библиотечке инфраструктуре

Истраживањем је обухваћена мрежа јавних библиотека у Србији.

Од 158 јавних библиотека у истраживачком обухвату, одговоре су доставиле 133 библиотеке (84,2%). Базне вредности израчунате су без статистичког пондерисања. Резултати описују библиотеке које су учествовале у истраживању; стање у преосталих 25 библиотека није утврђено.

Налази о простору односе се на објекте и одељења на која се односе достављени одговори. Приступачност једног објекта не потврђује приступачност свих огранака исте библиотеке. Код разгранатих мрежа, као што је Библиотека града Београда, потребно је одвојено пратити услове у сваком простору који користи публика.

Шта подразумевамо под архитектонско-урбанистичком приступачношћу библиотека

У оквиру овог истраживања, архитектонско-урбанистичка приступачност библиотека подразумева обезбеђивање несметаног и самосталног физичког приступа библиотечким просторима и услугама за особе са инвалидитетом, посебно кориснике инвалидских колица.

Архитектонска приступачност библиотеке посматра се као континуитет кретања кроз простор, који обухвата: јавни простор → улаз у библиотеку → кретање кроз објекат → приступ читаоницама и позајмним одељењима → коришћење библиотечког фонда → санитарни чвор → безбедна евакуација.

Посебно значајан сегмент у библиотечким просторима представља размак између полица у позајмним одељењима, јер управо он омогућава корисницима инвалидских колица не само приступ простору, већ и самостално коришћење библиотечког фонда.

Нормативни оквир чине Конвенција о правима особа са инвалидитетом (чл. 9 и 30), Закон о планирању и изградњи, Правилник о техничким стандардима планирања, пројектовања и изградње објеката, којима се осигурава несметано кретање и приступ особама са инвалидитетом, деци и старим особама, и Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности.

Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности важан је и за планирање приступачности. Предвиђа достављање грађе корисницима којима је таква подршка потребна, укључујући особе са инвалидитетом. Просторни стандарди обухватају доступност библиотеке, простор за кретање, тоалете и лифтове у које се могу сместити инвалидска или дечја колица (одељак I, тач. 1 и 2).

Правни извори: Закон о потврђивању Конвенције о правима особа са инвалидитетом (2009), чл. 9 и 30; Закон о планирању и изградњи (2009); Правилник о техничким стандардима приступачности (2015); Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности (2013). Пуни називи и службена гласила наведени су у поглављу 8.4.

I Методолошки оквир

За потребе утврђивања базне вредности архитектонске приступачности библиотека анализирани су следећи структурни елементи:

Приступ објекту

- приступачан улаз у библиотеку
- приступачна улазна врата

Кретање кроз објекат

- приступачни ходници и пролази
- приступачан лифт
- евакуациони пут

Коришћење библиотечких услуга

- приступ читаоницама и позајмним одељењима
- размак између полица у позајмним одељењима
- посебно одређена радна места у читаоницама за кориснике инвалидских колица
- приступачност простора намењеног културним програмима

Сензорна приступачност

- тактилне стазе
- звучна обавештења која особама са оштећењем вида олакшавају кретање кроз простор

Одговори су за обрачун показатеља сведени на вредности 1 (испуњен услов) и 0 (није испуњен услов), према описаним правилима. Број важећих одговора на појединачна питања приказан је у поглављу 5.

Код показатеља приступ читаоницама и позајмним одељењима, у сврху утврђивања базне вредности као позитиван резултат узети су и одговори „Да, све читаонице и позајмна одељења су приступачни“ и „Делимично, неке од читаоница и позајмних одељења су приступачни“, док је само одговор „Не“ вреднован са 0.

Развојни праг процене

За утврђивање базне вредности примењен је основни истраживачки праг архитектонске приступачности.

Основни истраживачки праг архитектонске приступачности испуњава библиотека која истовремено пријави следећа три услова:

- има бар један приступачан улаз
- има приступачан тоалет
- има омогућен приступ читаоницама и позајмним одељењима корисницима инвалидских колица, у потпуности или делимично

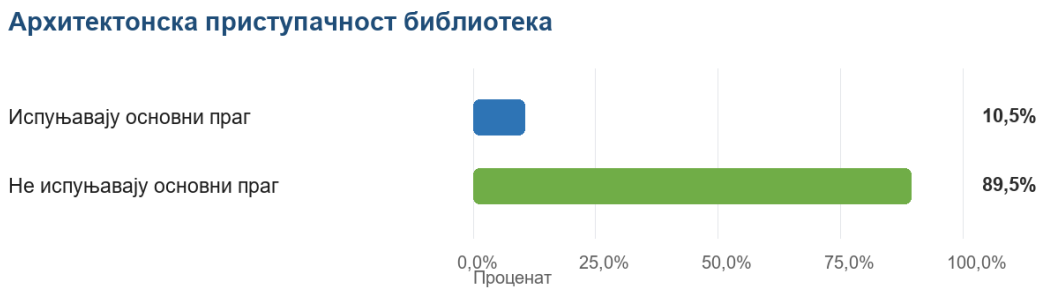
Ови елементи чине минимални истраживачки праг. Њихово истовремено постојање у одговорима није само по себи техничка потврда непрекинутог корисничког пута нити потпуне приступачности објекта.

II Прорачун базне вредности

Основни истраживачки праг архитектонске приступачности испуњава 14 библиотека (10,5%), док га 119 библиотека (89,5%) не испуњава.

Базна вредност индикатора

Базна вредност износи 14 од 133 анализиране јавне библиотеке (10,5%).

Графикон 1: Основни праг архитектонске приступачности јавних библиотека

Структура развијености архитектонске приступачности библиотека

Анализа показује да је архитектонска приступачност библиотечке инфраструктуре у Србији ниско развијена.

Испод основног истраживачког прага налазе се библиотеке које нису пријавиле истовремено испуњавање сва три услова: приступачан улаз, приступачан тоалет и потпун или делимичан приступ читаоницама и позајмним одељењима.

У овој групи налази се 119 библиотека, односно 89,5% анализираних установа.

Поједини елементи, попут приступачног улаза или ходника, постоје у делу библиотека. Међутим, приступачан тоалет пријавило је само 17 од 132 библиотеке које су одговориле на то питање. Због различитих именилаца, појединачне уделе треба читати уз одговарајући број важећих одговора.

Ови налази указују на просторне препреке које могу ограничити самостално коришћење библиотеке. Њихов тачан положај и утицај потребно је проверити на путу који корисник прелази од улаза до услуге.

Висок удео библиотека испод основног прага оправдава приоритетно планирање адаптација. Одлуке о улагању треба засновати на техничкој процени објекта и потребама корисника.

Основни ниво приступачности

Основни ниво у овој анализи обухвата библиотеке које су истовремено пријавиле:

- приступачан улаз у библиотеку
- приступачан тоалет за особе са инвалидитетом
- омогућен приступ, делимично или у потпуности, читаоницама и позајмним одељењима корисницима инвалидских колица

Овај ниво испуњава 14 библиотека, односно 10,5% анализираних установа.

Библиотеке у овој групи пријавиле су елементе који чине основни истраживачки праг. Да ли ти елементи заиста омогућавају самосталан улазак, кретање и коришћење услуга потребно је проверити на целокупном корисничком путу.

У оквиру ове групе, осам библиотека (57,1%) има успостављен пут за евакуацију прилагођен особама са инвалидитетом, док у преосталим библиотекама из ове категорије тај безбедносни елемент није обезбеђен. Прилагођени евакуациони путеви представљају важан сегмент приступачности јер омогућавају да особе са инвалидитетом безбедно напусте објекат у ванредним ситуацијама, што је посебно важно у јавним установама које свакодневно користи велики број корисника.

У групи од 14 библиотека које испуњавају основни праг испитана је и заступљеност додатних елемената приступачности.

Резултати показују:

- 10 библиотека (71,4%) има приступачне ходнике и пролазе
- 11 библиотека (78,6%) има довољан размак између полица за неометано кретање корисника инвалидских колица
- 12 библиотека (85,7%) има приступачан простор намењен културним програмима
- 5 библиотека (35,7%) има приступачан лифт или решену вертикалну комуникацију
- 8 библиотека (57,1%) има прилагођен пут евакуације
- 2 библиотеке (14,3%) имају посебно одређена радна места у читаоницама за кориснике инвалидских колица

Ниједна од ових 14 библиотека није пријавила тактилне стазе или звучна обавештења за оријентацију и кретање кроз простор.

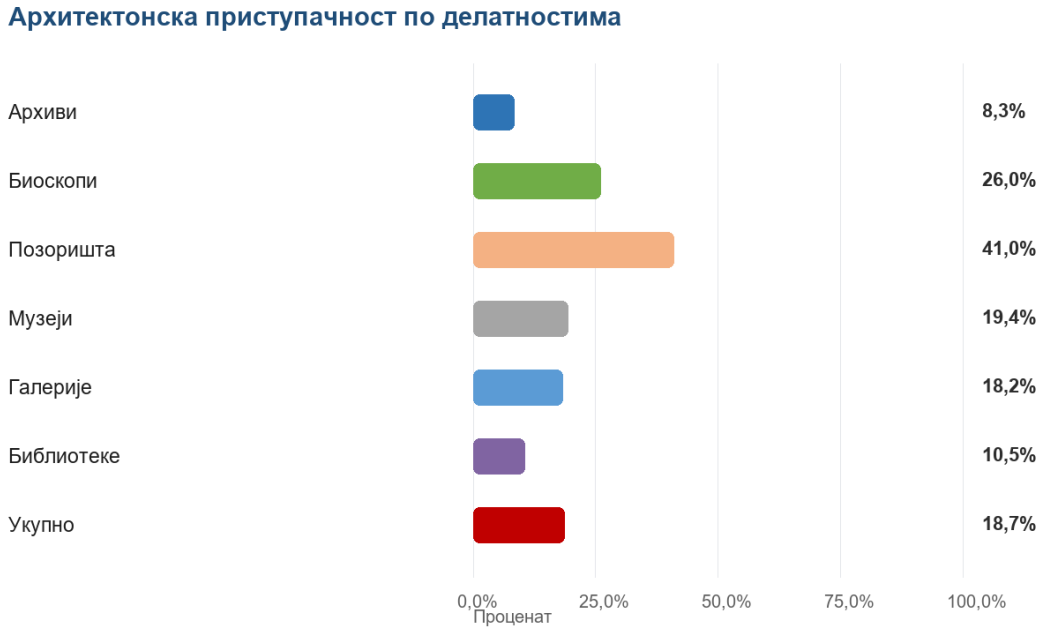
Иако основни праг приступачности испуњава релативно мали број библиотека, додатна анализа показује да су унутар те групе поједини елементи просторне приступачности ипак развијенији. Посебно је значајно да размак између полица у позајмним одељењима, као кључни услов за самостално коришћење библиотечког фонда, постоји у 11 од 14 библиотека (78,6%) са основним нивоом приступачности.

Пријављени размак између полица пружа основу за лакши приступ фонду. Самостално коришћење ипак зависи и од прилаза полицама, дохвата грађе и услова у другим деловима објекта. Потребу за лифтом треба процењивати према распореду услуга по нивоима.

4.2. Упоредни преглед базних вредности архитектонске приступачности установа културе

Табела 1: Установе културе које испуњавају основни праг архитектонске приступачности

Делатност	Обухват	Испуњавају праг	Удео
Архиви	36	3	8,3%
Биоскопи (у поливалентним установама)	73	19	26,0%
Позоришта	39	16	41,0%
Музеји	129	25	19,4%
Галерије	88	16	18,2%
Библиотеке	133	14	10,5%
Укупно	498	93	18,7%

Графикон 2: Упоредни преглед архитектонске приступачности установа културе

Упоредни преглед обухвата 498 одговора разврстаних по делатностима. Основни праг архитектонске приступачности испуњен је у 93 одговора.

Збирни удео износи 18,7%. Без провере јединствених идентификатора, збир одговора по делатностима не треба тумачити као број различитих правних лица.

Праг обухвата пријављено постојање приступачног улаза, приступачног тоалета и приступа бар једном простору за основну делатност. Тиме се издваја основа за коришћење услуге, али се не потврђује да су сви елементи међусобно повезани или

технички усаглашени. За такву потврду потребни су преглед објекта и провера са корисницима.

У зависности од делатности установе, ова минимална функционална целина подразумева приступ барем једном кључном простору у коме се реализује њена основна функција. То значи да:

- у музејима и галеријама мора бити приступачан бар један изложбени простор,
- у установама са биоскопском делатношћу бар једна биоскопска сала,
- у позориштима бар једна позоришна сала,
- у библиотекама бар једно позајмно одељење или читаоница,
- у архивима читаоница као основни простор за коришћење архивске грађе.

Минимални истраживачки праг односи се на приступ основној услузи. Потпуна приступачност објекта захтева проверу свих простора, услуга и начина кретања које корисник може да користи.

Мање од петине одговора испуњава овај праг. Налаз подржава потребу да оснивачи и установе планирају адаптације на основу утврђених препрека, техничких стандарда и принципа универзалног дизајна.

Аналитички осврт

Резултати показују значајне разлике у степену архитектонске приступачности између различитих сектора културе.

Највиши удео установа које испуњавају основни архитектонски праг бележи се у позориштима (41,0%). Истраживање, међутим, не садржи систематске податке о старости објеката, обиму реконструкција или инвестицијама, па се узрок ове разлике не може поуздано утврдити на основу расположивог скупа података.

Следе биоскопи у оквиру поливалентних установа (26,0%). Разлика у односу на друге делатности описује стање, али не доказује да је последица реконструкција или адаптација; за такву оцену били би потребни подаци о грађевинским захватима и периоду њихове реализације.

Удели блиски збирној вредности забележени су у следећим делатностима:

- музеји (19,4%)
- галерије (18,2%)

Код музеја (19,4%) и галерија (18,2%) вредности су блиске укупном просеку. Могућа ограничења која произилазе из типа, старости или статуса објекта треба анализирати посебним инфраструктурним регистром или техничким прегледом; ова анкета не омогућава да се тај фактор издвоји као објашњење резултата.

Најнижи удео установа које испуњавају основни праг утврђен је у архивима (8,3%) и библиотекама (10,5%). Налаз јасно упућује на потребу за приоритетним унапређењем приступачности у овим делатностима, али расположиви подаци нису довољни да се разлика припише старости, намени или статусу објеката.

Закључак

У збирном прегледу 81,3% одговора не испуњава основни истраживачки праг архитектонске приступачности.

Налаз указује на широко заступљене просторне препреке. Пошто анкета не садржи историјат изградње, адаптација и реконструкција свих објеката, њиме се не може објаснити како је приступачност третирана у појединачним инвестицијама.

Посебно је значајно да чак и у установама које испуњавају основни праг приступачности често недостају додатни елементи приступачности, као што су:

- места у гледалиштима за кориснике инвалидских колица,
- размак између полица у библиотекама,
- тактилне стазе,
- звучна сигнализација за оријентацију,
- прилагођени евакуациони путеви.

Због тога резултати истраживања указују да је унапређење архитектонске приступачности културне инфраструктуре један од кључних приоритета у оквиру културне политике, који захтева системско планирање, инвестиције и укључивање стандарда приступачности у све процесе изградње и реконструкције јавних објеката културе.

Упоредни преглед показује да најнижи удео установа које испуњавају основни функционални праг имају архиви (8,3%) и библиотеке (10,5%). То су приоритетне делатности за детаљнију процену просторних препрека и планирање улагања.

Код музеја основни праг испуњава 19,4% анализираних установа, а код галерија 18,2%. Ови резултати не подржавају једноставну поделу на мање приступачне установе заштите наслеђа и приступачније установе савременог стваралаштва.

Највиши удео у овом истраживању имају позоришта (41,0%), а затим биоскопски простори у поливалентним установама (26,0%). И у тим делатностима, међутим, већина анализираних установа не испуњава основни праг.

Старост, првобитна намена и статус заштите објекта могу бити важни за избор решења приступачности. То су могућа објашњења која захтевају додатну проверу: на основу ове анкете није утврђено у којој мери она објашњавају разлике између делатности.

Отворени одговори библиотека описују тешкоће рада у старим, ненаменским и заштићеним објектима. Њихова улога је да осветле конкретне околности, а не да докажу узрок разлика за читаву мрежу установа културе.

Укупни резултати указују да архитектонска приступачност културне инфраструктуре у Србији представља структурни проблем читавог сектора, а не само појединачних институција.

Постојећи нормативни оквир пружа основу за планирање реконструкција и адаптација. Примену треба засновати на процени конкретних објеката и условима које корисници морају да имају да би самостално користили услуге.

То подразумева:

- стратешко планирање реконструкције постојећих објеката,
- примену стандарда универзалног дизајна у реконструкцијама,
- усклађивање културне инфраструктуре са савременим стандардима културних делатности,
- као и интеграцију приступачности у све будуће инвестиције у културну инфраструктуру.

Планирање улагања треба повезати са обуком запослених, одржавањем решења и праћењем њихове употребе. Тако се може проверити да ли изведене мере омогућавају бољи приступ културним услугама.

4.3. Комуникационо-информациона приступачност јавних библиотека

(показатељи: дигитална приступачност, приступачни формати информација и садржаја, техничка подршка, прилагођени програми установа)

Комуникационо-информациона приступачност библиотека подразумева обезбеђивање услова да особе са инвалидитетом могу самостално, благовремено и равноправно да приступе информацијама о библиотечким услугама, да користе библиотечку грађу у приступачним форматима, као и да учествују у програмима и активностима библиотеке уз одговарајућу комуникациону, техничку и организациону подршку.

Библиотеке омогућавају приступ знању, читању, образовању и културним програмима. Зато њихова приступачност обухвата и фонд, дигиталне садржаје, комуникацију са запосленима и начине коришћења услуга.

У складу са принципима универзалног дизајна и међународним стандардима у области права особа са инвалидитетом, библиотечке услуге треба да буду организоване тако да омогуће приступ различитим групама корисника: особама са оштећењем вида, особама са оштећењем слуха, особама са моторичким инвалидитетом, особама са тешкоћама у читању, као и особама са когнитивним и интелектуалним потешкоћама.

Критеријуми за процену

За потребе праћења индикатора комуникационо-информационе приступачности, код библиотека су издвојени следећи критеријуми:

- прилагођеност интернет странице особама са инвалидитетом;
- постојање информација о приступачности на интернет страници;
- прилагођеност дигиталних база података особама са инвалидитетом
- постојање услуге достављања публикације на адресу корисника;
- доступност библиотечке грађе у различитим приступачним форматима;
- поседовање инклузивне комуникационе опреме;
- реализација програма и радионица са звучним описом визуелних садржаја (аудио-дескрипцијом) и/или тумачењем на знаковни језик;

- обученост особља за пружање подршке посетиоцима са инвалидитетом.

Ови критеријуми обухватају више међусобно повезаних димензија приступачности: дигиталну приступачност, доступност информација, доступност библиотечке грађе у алтернативним форматима, услуге које омогућавају коришћење библиотеке ван простора установе, програмску приступачност, техничку подршку и организационе капацитете установе.

Дигитална приступачност и информације о приступачности

Први критеријум односи се на прилагођеност интернет странице особама са инвалидитетом и дигиталних база података. Овај елемент је важан зато што је интернет страница често прва тачка контакта корисника са библиотеком. Приступачна интернет страница омогућава да особе које користе читаче екрана, увећање текста, тастатуру уместо миша или друга асистивна средства могу да пронађу информације о радном времену, фонду, програмима, услугама и начину коришћења библиотеке.

Други критеријум односи се на постојање информација о приступачности на интернет страници. Овај критеријум је посебно важан јер корисницима омогућава да унапред планирају долазак и коришћење услуга. Информације о приступачности треба да обухвате податке о томе које су услуге доступне особама са инвалидитетом, да ли библиотека има приступачне формате грађе, да ли постоји могућност добијања подршке, да ли се организују прилагођени програми, као и на који начин корисник може да затражи подршку (Ezell et al., 2022; IFLA, 2024).

Услуге које подржавају приступачност

Посебан критеријум у библиотечкој делатности односи се на постојање услуге достављања публикације на адресу корисника. Ова услуга је значајна за особе које због инвалидитета, хроничне болести, отежаног кретања или других здравствених и функционалних ограничења нису у могућности да редовно долазе у библиотеку.

Услуга доставе публикација представља важан облик организационе приступачности, јер библиотечку грађу приближава корисницима који би без такве подршке били искључени из редовног коришћења библиотечких услуга. Она може бити посебно значајна за кориснике инвалидских колица, особе са тешкоћама у кретању, старије кориснике, особе са оштећењем вида, као и за кориснике који живе у удаљеним деловима локалне заједнице.

Доставу треба организовати као редовну услугу са јасним условима, контактом и евиденцијом захтева корисника.

Приступачни формати библиотечке грађе

Један од кључних критеријума комуникационо-информационе приступачности библиотека јесте доступност библиотечке грађе у различитим форматима. У истраживању су као релевантни формати издвојени:

- публикације на Брајевом писму;
- аудио-књиге;

- публикације у формату DAISY — техничком стандарду за приступачне дигиталне звучне и текстуалне публикације;
- тактилне публикације
- електронске публикације – приступачни PDF;
- публикације са увећаним словима;
- видео садржаји – публикације на знаковном језику.
- публикације на лако читљивом језику.

Публикације на Брајевом писму омогућавају самостално читање корисницима са оштећењем вида који се служе тим писмом. Пошто потребе и начини читања нису исти код свих корисника, понуду треба допунити другим приступачним форматима.

Аудио-књиге омогућавају приступ садржају слушањем и посебно су значајне за особе које имају тешкоће у читању штампаног текста. Међу њима су особе са оштећењем вида, особе са дислексијом и особе којима моторичке тешкоће отежавају држање књиге или окретање страница.

Електронске публикације могу се користити уз читач екрана, синтезу говора, увећање текста и друга асистивна средства ако су правилно припремљене. Могућност промене величине слова, контраста и распореда текста зависи од формата публикације и програма за читање. Само постојање електронске датотеке не обезбеђује њену приступачност.

Публикације са увећаним словима намењене су корисницима са оштећењем вида којима увећање олакшава читање, као и другим особама којима је стандардни штампани текст тешко читљив. Величину слова треба посматрати заједно са контрастом, врстом писма и преломом странице.

Видео садржаји на знаковном језику представљају важан формат за глуве и наглуве особе којима је знаковни језик примарни или значајан начин комуникације. Ови садржаји могу укључивати информације о библиотечким услугама, представљање књига, образовне материјале, програмске садржаје или друге облике библиотечке комуникације прилагођене корисницима знаковног језика.

Публикације на лако читљивом језику — видети поглавље 4.5.

У условном блоку питања о приступачној грађи најчешће су пријављене аудио-књиге: има их 17 од 23 библиотеке које су одговориле на то питање. Публикације на Брајевом писму пријавило је 5 од 24 библиотеке, а приступачне електронске публикације 3 од 23. Ови подаци описују појединачне формате и не представљају засебан приказ групе са три или више елемената приступачности.

Публикације са увећаним словима пријавиле су 2 од 23 библиотеке, док видео публикације на знаковном језику није пријавила ниједна од 23 библиотеке које су одговориле. Књиге и материјале на лако читљивом језику пријавиле су 3 од 23 библиотеке.

Ова расподела показује да доступност различитих формата није уједначена. Потребно је развијати и ширити понуду према потребама корисника, без претпоставке да присуство једног формата обезбеђује приступ свим групама особа са инвалидитетом.

Инклузивна комуникациона опрема

Критеријум који се односи на поседовање инклузивне комуникационе опреме обухвата техничке ресурсе који омогућавају или олакшавају приступ информацијама, читању, комуникацији и коришћењу библиотечких садржаја.

Ова опрема може да има различите функције: да подржи особе које имају тешкоће у читању штампаног текста, да олакша комуникацију са особама са оштећењем слуха, да подржи коришћење дигиталних садржаја, или да омогући приступ библиотечким информацијама путем асистивних технологија. Поседовање опреме само по себи није довољно уколико она није доступна корисницима, ако запослени нису обучени да је користе или ако корисници нису информисани да таква подршка постоји. Због тога је овај критеријум важно посматрати заједно са критеријумима који се односе на информисање, обуку особља и доступност услуга.

Програмска приступачност

Комуникационо-информациона приступачност библиотека обухвата и доступност програма и радионица. У оквиру истраживања ова димензија је праћена кроз реализацију програма и радионица са звучним описом и/или са тумачењем на знаковни језик.

Звучни опис омогућава особама са оштећењем вида да прате визуелне елементе програма, као што су изложбе, пројекције, презентације, визуелни материјали, сценске активности, илустрације или други садржаји који се не могу у потпуности разумети само на основу звучног дела.

Тумачење на знаковни језик омогућава глувим и наглувим особама које користе знаковни језик да равноправно учествују у библиотечким програмима, предавањима, књижевним вечерима, радионицама, јавним разговорима и другим културним и образовним активностима.

Овај критеријум је важан јер показује да приступачност није ограничена само на фонд и услуге, већ обухвата и активно учешће у културном животу библиотеке.

Обученост особља

Обученост особља за пружање подршке посетиоцима са инвалидитетом представља организациони критеријум комуникационо-информационе приступачности. Запослени у библиотеци имају кључну улогу у томе да корисници добију тачне информације, адекватну подршку и приступ постојећим форматима, услугама и програмима.

Обука особља је важна за разумевање различитих потреба корисника, правилну комуникацију са особама са инвалидитетом, коришћење приступачних формата и опреме, као и за планирање инклузивних библиотечких програма. Међутим, обучено особље не може бити замена за системска решења. Оно треба да буде део ширег модела приступачности који укључује доступне информације, приступачну грађу, техничку опрему и програме.

Развојни праг за утврђивање базне вредности

За обрачун базне вредности примењен је истраживачки праг од најмање два пријављена критеријума комуникационо-информационе приступачности.

Број критеријума показује заступљеност различитих мера, али не и њихову употребљивост за сваког корисника. На пример, приступачна интернет страница и обучено особље не могу надокнадити недоступност саме грађе.

Праг од два елемента служи за груписање и праћење библиотека. Стварно коришћење услуга потребно је испитати посебно.

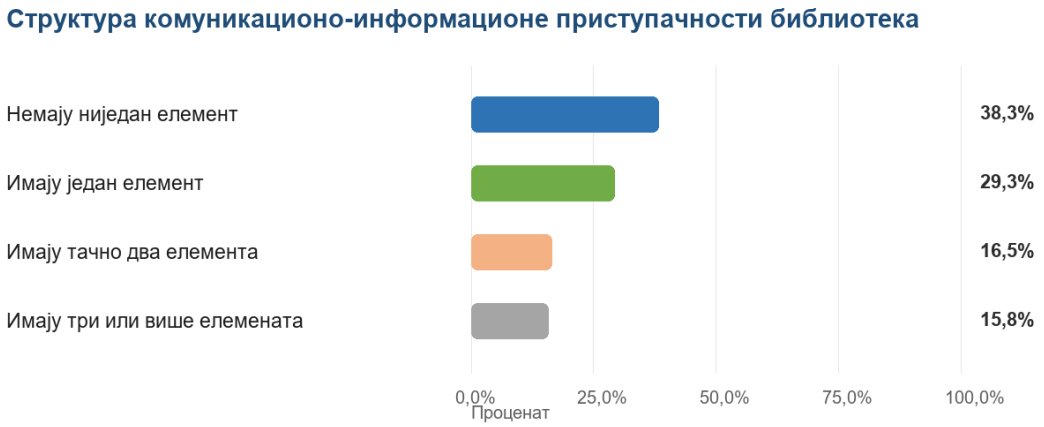
Обрачун базне вредности и структура развијености

Анализом комуникационо-информационе приступачности обухваћене су 133 библиотеке.

Према броју испуњених критеријума, структура развијености је следећа:

- 51 библиотека нема ниједан елемент комуникационо-информационе приступачности;
- 39 библиотека има један елемент;
- 22 библиотеке имају тачно два елемента и достижу минимални базни ниво;
- 21 библиотека има три или више елемената и достиже виши ниво комуникационо-информационе приступачности.

Укупно 43 библиотеке, односно 32,3% анализираних библиотека, достижу базни ниво приступачности, јер испуњавају најмање два од дефинисаних критеријума. Са друге стране, 90 библиотека, односно 67,7%, не испуњава минимални праг од најмање два елемента.

Графикон 3: Структура комуникационо-информационе приступачности библиотека

Библиотеке без елемената приступачности

Ниједан од посматраних елемената комуникационо-информационе приступачности није евидентиран код 51 библиотеке (38,3%). То се односи на мере обухваћене упитником, а не на све могуће облике подршке корисницима.

За ове библиотеке приоритет су основне информације о приступачности, процена потреба корисника и план увођења подршке.

Библиотеке са једним елементом приступачности

Један елемент комуникационо-информационе приступачности има 39 библиотека, односно 29,3% анализираних библиотека. Код њих је присутан само један изоловани елемент, као што су, на пример, приступачни формати грађе, услуга достављања публикација, обучено особље, приступачна интернет страница или неки други појединачни облик подршке.

Један пријављени елемент није довољан за испуњавање истраживачког прага. Овим библиотекама потребна је допуна постојеће мере другим облицима подршке, према потребама корисника.

Библиотеке са тачно два елемента – базни ниво

Тачно два елемента комуникационо-информационе приступачности имају 22 библиотеке. Оне достижу базни ниво, јер испуњавају минимални праг од два критеријума.

Два пријављена елемента указују на ограничен обим мера. Њихова повезаност и доступност корисницима не могу се утврдити само на основу броја позитивних одговора.

Даљи развој треба усмерити на допуњавање постојећих услуга и њихову редовну примену.

Библиотеке са три или више елемената – виши ниво приступачности

Три или више критеријума пријавила је 21 библиотека (15,8%). У овом приказу оне чине групу са ширим скупом мера, без претпоставке да су све њихове услуге потпуно приступачне.

Више пријављених мера пружа основу за повезивање грађе, услуга, опреме, информација и подршке запослених. Колико је то остварено у пракси треба проверити са корисницима.

За развој повезане подршке посебно је корисно комбиновати:

- доступност библиотечке грађе у различитим приступачним форматима;
- услуга достављања публикација на адресу корисника;
- обучено особље за пружање подршке посетиоцима са инвалидитетом.

Преглед појединачних формата у поглављу 5.3 показује да су аудио-књиге најчешће пријављен формат међу библиотекама које су одговарале на условна питања. За поуздан опис састава фонда искључиво у групи са три или више елемената потребна је посебна укрштена анализа; расподеле за цео условни блок не треба аутоматски приписивати тој групи.

Таква комбинација може да олакша коришћење грађе и корисницима који долазе у библиотеку и онима којима је потребна достава.

Доступне збирне расподеле не показују које се мере најчешће јављају заједно. За то је потребно укрстити појединачне одговоре библиотека.

При планирању развоја зато треба проверити шта већ функционише у свакој библиотеци и које мере недостају да би услуга била доступна кориснику.

Тумачење резултата

Структура развијености показује да је комуникационо-информациона приступачност библиотека развијенија него у делу других културних делатности, али да још увек није успостављена као стандард у целокупној мрежи јавних библиотека.

Од укупно 133 анализиране библиотеке, 90 библиотека, односно 67,7%, не достиже базни ниво. Од тога 51 библиотека нема ниједан елемент, а 39 библиотека има само један елемент приступачности. Са друге стране, 43 библиотеке достижу базни ниво, при чему 22 библиотеке имају тачно два елемента, док 21 библиотека има три или више елемената и може се посматрати као развијенији део библиотечке мреже.

Расподела показује неуједначену заступљеност мерених елемената. Код 90 библиотека евидентиран је највише један елемент, док 43 имају најмање два.

Приступачни формати, достава и обучено особље могу се повезати у модел непосредне корисничке подршке. Учесталост појединачних формата приказана је у поглављу 5.3, уз број важећих одговора.

То је важан потенцијал библиотечке делатности, али је неопходно да се овај модел прошири и на дигиталну приступачност, јавно информисање, програмску приступачност и техничку опремљеност.

Закључак

Основни истраживачки праг комуникационо-информационе приступачности достижу 43 библиотеке (32,3%). Тачно два елемента имају 22 библиотеке, а три или више њих 21. Ови налази представљају пресек стања и не показују да ли је у односу на претходни период остварен напредак.

Овај податак показује да у библиотечкој мрежи постоји основ за развој приступачних услуга, нарочито кроз грађу у различитим форматима, доставу публикација и обучено особље. Према појединачним питањима о форматима, аудио-књиге су најчешће пријављене, док су Брајево писмо, приступачне електронске публикације, лако читљиви материјали и издања са увећаним словима знатно ређи. Видео публикације на знаковном језику нису пријављене у условној групи.

Ипак, чињеница да већина библиотека не достиже ни базни ниво указује да приступачност још увек није равномерно развијена. У наредном периоду потребно је подстицати библиотеке да прелазе са појединачних и минималних мера на интегрисани приступ приступачности. То подразумева развој приступачних интернет страница, јасно објављене информације о доступним услугама, проширење фонда у приступачним форматима, унапређење услуге достављања публикација, набавку и коришћење инклузивне комуникационе опреме, реализацију програма са звучним описом и знаковним језиком, као и континуирану обуку запослених.

Библиотеке које имају три или више елемената приступачности могу бити полазиште за развој примера добре праксе и за пренос знања другим библиотекама у мрежи.

Њихова искуства могу бити важна за постепено увођење приступачности као редовног стандарда библиотечке делатности.

4.4. Упоредни преглед базних вредности комуникационо-информационе приступачности јавних установа културе

За индикатор „Број установа културе које су обезбедиле комуникацијску приступачност“ утврђени су критеријуми дигиталне, програмске и организационе приступачности, прилагођени свакој делатности. Програмски критеријуми обухватају подршку особама са оштећењем вида и особама са оштећењем слуха. Истраживачки праг чине најмање два испуњена критеријума. Базне вредности по делатностима и њихов збир приказани су у Табели 2.

Табела 2: Испуњеност истраживачког прага комуникационо-информационе приступачности по делатностима

Делатност	Обухват	Испуњавају праг	Удео	Праг
Архивска делатност	36	5	13,9%	2
Биоскопска делатност	73	8	11,0%	2
Музејска делатност	129	37	28,7%	2
Галеријска делатност	88	13	14,8%	2
Позоришна делатност	39	15	38,5%	2
Библиотечка делатност	133	43	32,3%	2
Укупно	498	121	24,3%	Према делатности

Критеријуми по делатностима

Архивска делатност

прилагођеност интернет странице особама са инвалидитетом; доступност информација на Брајевом писму или увећаном формату; реализација програма/радионица са звучним описом и/или са тумачењем на знаковни језик; дигитализована архивска грађа у приступачним форматима; поседовање инклузивне комуникационе опреме.

Биоскопска делатност

прилагођеност интернет странице особама са инвалидитетом; постојање информација о приступачности на интернет страници; информације о услузи на интернет платформи – означена места за особе са инвалидитетом у продаји карата, информације о титловима и звучном опису; доступност информација у алтернативним форматима; програмска приступачност – титлови за глуве и наглуве

особе и/или звучни опис за особе са оштећењем вида; обучено особље за пружање подршке посетиоцима са инвалидитетом.

Музејска делатност

прилагођеност интернет странице особама са инвалидитетом; постојање информација о приступачности на интернет страници; доступност алтернативних формата (Брајево писмо, прикази на знаковном језику, увећан фонт, лако читљив текст); постојање тактилних и мултисензорних садржаја; реализација програма/радионица са звучним описом и/или са тумачењем на знаковни језик; поседовање инклузивне комуникационе опреме; обучено особље за пружање подршке посетиоцима са инвалидитетом.

Галеријска делатност

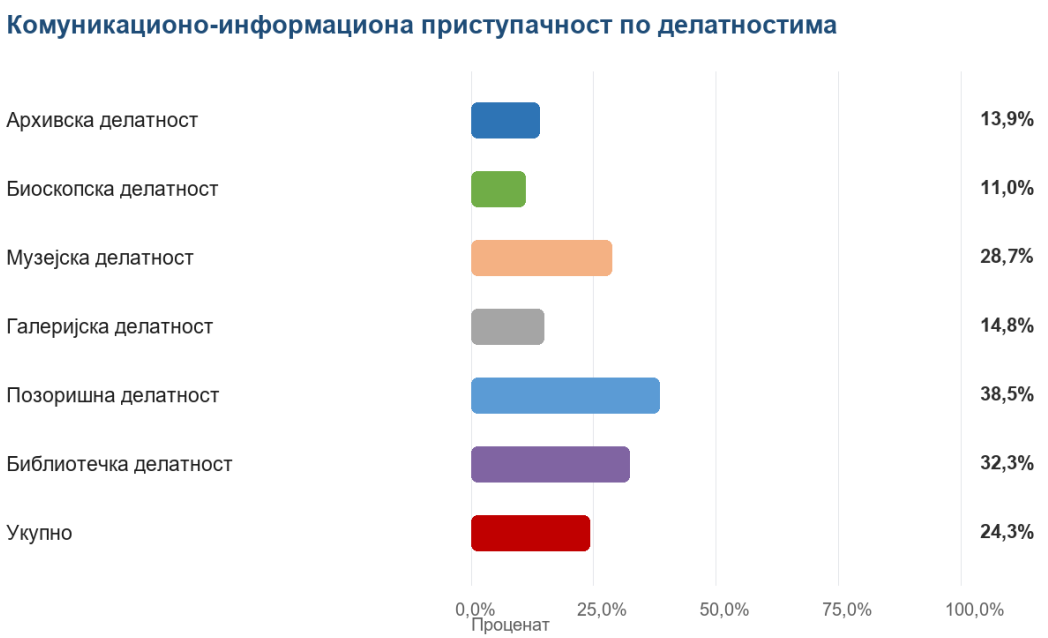
прилагођеност интернет странице особама са инвалидитетом; постојање информација о приступачности на интернет страници; доступност алтернативних формата (Брајево писмо, прикази на знаковном језику, увећан фонт, лако читљив текст); постојање тактилних и мултисензорних садржаја; реализација изложби/радионица са звучним описом и/или са тумачењем на знаковни језик; поседовање инклузивне комуникационе опреме; обучено особље за пружање подршке посетиоцима са инвалидитетом.

Позоришна делатност

прилагођеност интернет странице особама са инвалидитетом; постојање информација о приступачности на интернет страници; информације о услузи на интернет платформи – означена места за особе са инвалидитетом у продаји карата, информације о титловима и звучном опису; поседовање инклузивне комуникационе опреме; реализација позоришних представа са звучним описом и/или са тумачењем на знаковни језик; обучено особље за пружање подршке посетиоцима са инвалидитетом.

Библиотечка делатност

прилагођеност интернет странице особама са инвалидитетом; постојање информација о приступачности на интернет страници; прилагођеност дигиталних база података особама са инвалидитетом; постојање услуге достављања публикације на адресу корисника; доступност библиотечке грађе у различитим форматима (Брајево писмо, аудио-књиге, електронске публикације, публикације са увећаним словима, видео садржаји на знаковном језику); поседовање инклузивне комуникационе опреме; реализација програма/радионица са звучним описом и/или са тумачењем на знаковни језик; обучено особље за пружање подршке посетиоцима са инвалидитетом.

Графикон 4: Упоредни преглед комуникационо-информационе приступачности установа културе

Збирна базна вредност индикатора „Број установа културе које су обезбедиле комуникацијску приступачност“ износи 121 у прегледу по делатностима (24,3% од 498 одговора).

Резултати показују да комуникационо-информациона приступачност у анализираним установама културе није системски развијена. Позоришта, библиотеке и музеји имају већи удео установа које испуњавају постављени праг, али овај једногодишњи пресек не показује да ли је дошло до напретка у односу на раније стање. Приоритети су повезивање дигиталних, програмских и организационих мера, редовна обука запослених и сарадња са особама са инвалидитетом и њиховим организацијама. Стварну употребљивост постојећих решења потребно је проверити са корисницима.

4.5. Когнитивна приступачност библиотека

Шта подразумевамо под когнитивном приступачношћу библиотека

У овом истраживању когнитивна приступачност прати се преко прилагођених програма и грађе на лако читљивом језику за кориснике са тешкоћама у разумевању садржаја, укључујући особе са интелектуалним инвалидитетом и развојним потешкоћама.

I Методолошки оквир

Дефинисање показатеља когнитивне приступачности библиотека

За обрачун базне вредности коришћена су два показатеља: постојање одговарајућег програма и доступност грађе на лако читљивом језику. Они обухватају део услова когнитивне приступачности; не мере све потребе и искуства корисника.

Показатељ обухвата следеће критеријуме:

- бар један програм/радионица за особе са аутизмом, различитим развојним потешкоћама и/или интелектуалним инвалидитетом
- поседовање књига и материјала на лако читљивом језику за особе са когнитивним/интелектуалним потешкоћама

Књиге и материјали на лако читљивом језику представљају публикације прилагођене особама које имају тешкоће у разумевању сложених текстова. Овај формат је посебно значајан за особе са интелектуалним и когнитивним потешкоћама, неке особе са аутизмом, особе са тешкоћама у читању, као и друге кориснике којима је потребан једноставнији, јаснији и прегледнији текст.

Лако читљив језик подразумева кратке, јасне реченице и једну основну идеју по реченици. Непотребно сложене конструкције треба избегавати, а неопходне стручне појмове објаснити једноставним речима. Дужина реченице прилагођава се садржају и корисницима; разумљивост је важнија од механичког бројања речи.

Текст у лако читљивом формату треба да буде написан директно и активним стилом. Пожељно је избегавати двоструке негације, метафоре, иронију, фигуративни говор и дугачке пасусе. Информације треба организовати логичним редоследом, поделити их у мање целине и користити јасне поднаслове. Важне информације могу се издвојити или поновити када је потребно.

Поред језика, важан је и визуелни изглед текста. Препоручује се већи фонт, добар размак између редова, јасан контраст између текста и позадине и поравнање текста улево. Илустрације, симболи или фотографије могу се користити као подршка разумевању, али треба да буду јасни, једноставни и директно повезани са садржајем.

Циљ лако читљивог језика није да се садржај поједностави до губитка значења, већ да се уклоне непотребне језичке и визуелне баријере. Овај формат омогућава да књиге, информације, упутства, програми и јавне услуге буду доступнији већем броју људи (Nomura et al., 2010; W3C, 2021).

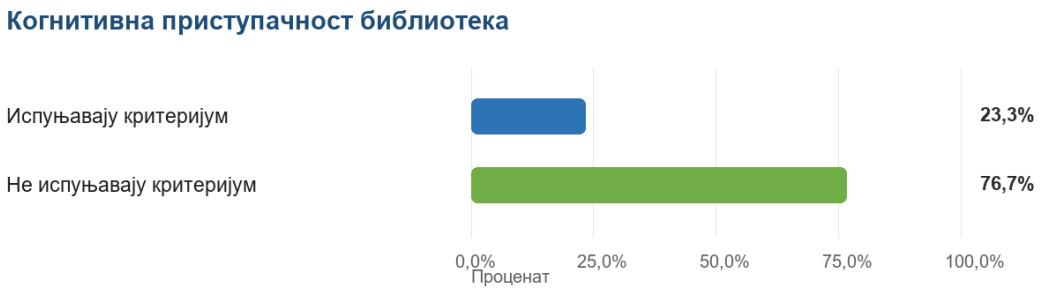
Сваки показатељ је вреднован бинарно (1 = да, 0 = не).

Базна вредност израчуната је из одговора 133 од 158 јавних библиотека у истраживачком обухвату (84,2%), без статистичког пондерисања. Она не описује утврђено стање у библиотекама које нису одговориле.

Истраживачки праг когнитивне приступачности испуњава библиотека која пријави најмање један од ова два показатеља. Тај праг не представља потврду потпуне когнитивне приступачности.

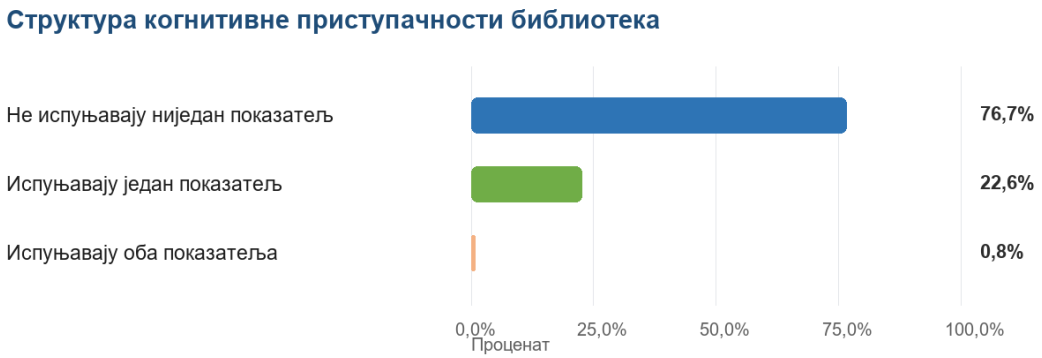
II Прорачун базне вредности

Према утврђеном развојном критеријуму праг испуњава 31 библиотека, што представља 23,3% анализираних установа. Преостале 102 библиотеке (76,7%) не испуњавају критеријум индикатора.

Графикон 5: Библиотеке које испуњавају критеријум когнитивне приступачности

Структура развијености показује да 102 библиотеке (76,7%) не испуњавају ниједан од два наведена показатеља, 30 библиотека (22,6%) испуњава један показатељ, док само једна библиотека (0,8%) испуњава оба наведена показатеља.

Графикон 6: Структура развијености когнитивне приступачности библиотека

Базна вредност показатеља когнитивне приступачности износи 31 библиотеку (23,3%).

Ова вредност је полазиште за будуће праћење. Пошто је реч о пресеку за једну годину, она сама по себи не доказује напредак у односу на ранији период.

Ипак, према резултатима истраживања о приступачности библиотека у Србији, само три библиотеке навеле су да у свом фонду имају књиге или материјале на лако читљивом језику. Овај податак указује да је когнитивна приступачност у библиотечкој делатности још увек изузетно слабо развијена, посебно када је реч о доступности грађе за особе са интелектуалним и когнитивним потешкоћама. Због тога је у наредном периоду потребно подстицати развој, набавку и промоцију публикација на лако читљивом језику, као и сарадњу библиотека са стручњацима, организацијама особа са инвалидитетом и корисницима којима је овај формат намењен.

4.6. Упоредни преглед базних вредности когнитивне приступачности јавних установа културе

За индикатор „Број установа културе које су обезбедиле когнитивну приступачност“, за већину културних делатности дефинисан је по један критеријум, док су за библиотечку делатност утврђена два критеријума код којих је приступачност утврђена испуњавањем најмање једног од два дефинисана критеријума. На основу испуњавања ових критеријума утврђене су базне вредности за сваки тип установе, а затим и збирна базна вредност индикатора за све установе културе (Табела 3).

Табела 3: Испуњеност истраживачког прага когнитивне приступачности по делатностима

Делатност	Обухват	Испуњавају праг	Удео	Праг
Архивска делатност	36	2	5,6%	1
Биоскопска делатност	73	4	5,5%	1
Музејска делатност	129	21	16,3%	1
Галеријска делатност	88	9	10,2%	1
Позоришна делатност	39	10	25,6%	1
Библиотечка делатност	133	31	23,3%	1
Укупно	498	77	15,5%	Према делатности

Критеријуми по делатностима

Архивска делатност

бар један програм/радионица за особе са аутизмом, различитим сензорним потешкоћама и/или когнитивним инвалидитетом.

Биоскопска делатност

бар једна сензорно прилагођена пројекција за особе са аутизмом, различитим сензорним потешкоћама и/или когнитивним инвалидитетом.

Музејска делатност

барем један програм/радионица за особе са аутизмом, различитим сензорним потешкоћама и/или когнитивним инвалидитетом.

Галеријска делатност

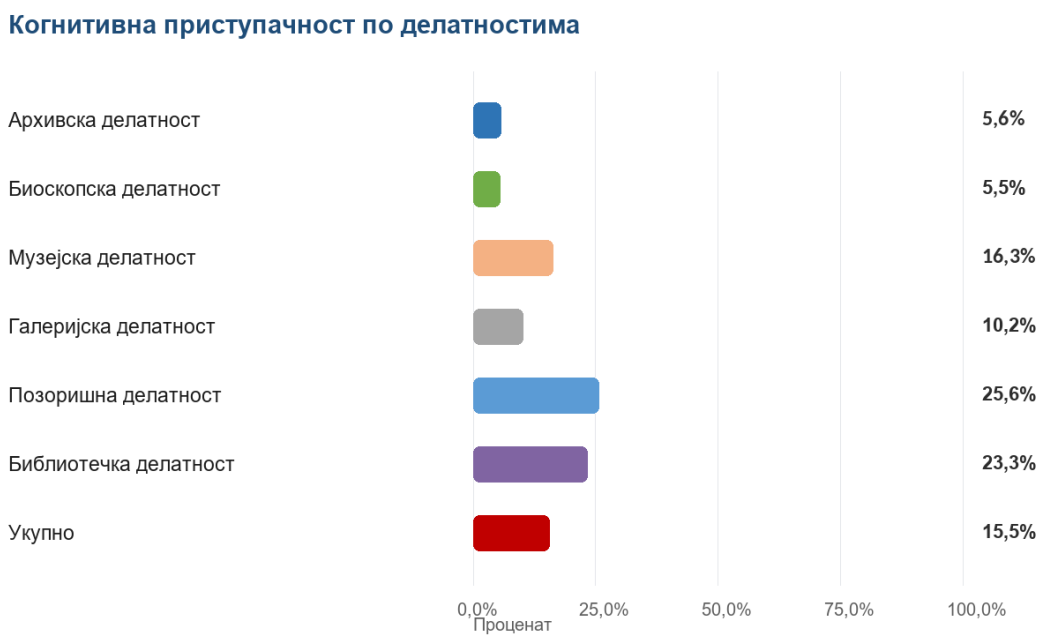
барем једна изложба/радионица за особе са аутизмом, различитим сензорним потешкоћама и/или когнитивним инвалидитетом.

Позоришна делатност

барем једна позоришна представа (у сопственој продукцији или гостујућа) намењена/прилагођена особама са когнитивним инвалидитетом и/или особама са поремећајима из спектра аутизма.

Библиотечка делатност

бар један програм/радионица за особе са аутизмом, различитим развојним потешкоћама и/или интелектуалним инвалидитетом; поседовање књига и материјала на лако читљивом језику за особе са когнитивним/интелектуалним потешкоћама.

Графикон 7: Упоредни преглед когнитивне приступачности установа културе

Збирна базна вредност индикатора „Број установа културе које су обезбедиле когнитивну приступачност“ износи 77 у прегледу по делатностима (15,5% од 498 одговора).

Мали број установа које испуњавају постављене критеријуме упућује на потребу за обуком запослених и заједничким планирањем програма са особама са инвалидитетом и њиховим организацијама. Сам број пријављених програма, међутим, није довољан да се утврде ниво знања запослених или разлози разлика између делатности. Постојећа партнерства, описана у отвореним одговорима, могу бити ослонац за даљи развој, али њихов допринос треба посебно пратити.

5. Детаљни тематски преглед резултата

Ово поглавље повезује анализу индикатора са анкетним одговорима. Тематски распоред омогућава читаоцу да прати на којим подацима почивају базне вредности, тумачења и препоруке.

Кључни налази

Показатељ	Вредност
Обучено особље за пружање подршке	8/130 (6,2%)
Координатор за приступачност	18/132 (13,6%)
Приступачна интернет страница	6/132 (4,5%)
Приступачни формати грађе	24/132 (18,2%)
Инклузивна технолошка опрема	7/129 (5,4%)
Приступачан тоалет	17/132 (12,9%)
Тактилне стазе	1/132 (0,8%)
Прилагођен пут евакуације	17/130 (13,1%)

Највећи недостаци уочени су код дигиталне приступачности, асистивне технологије, приступачних тоалета, тактилног и звучног вођења и обученог особља. Чешће су заступљени бесплатно или повлашћено чланство, приступачан јавни простор око библиотеке и поједини прилагођени програми.

5.1. Кадрови, услуге и организација

Запослене особе са инвалидитетом

Да ли међу запосленима у библиотеци имате особе са инвалидитетом?

База: 133 важећа одговора.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 103 од 133 важећа одговора (77,4%).

Аналитички налаз: Подаци показују да 30 библиотека има најмање једну запослену особу са инвалидитетом, док их 103 немају. Овај показатељ описује структуру

запослених, али није мера приступачности услуге: присуство запослених са инвалидитетом може да допринесе институционалном искуству и разумевању баријера, али не може да замени приступачан простор, процедуре и услуге.

Број запослених особа са инвалидитетом

Упишите број запослених особа са инвалидитетом:

База: 29 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Бројчани одговор је дало 29 библиотека.

Укупан збир	Просек	Медијана	Највећа вредност
38	1,3	1	3

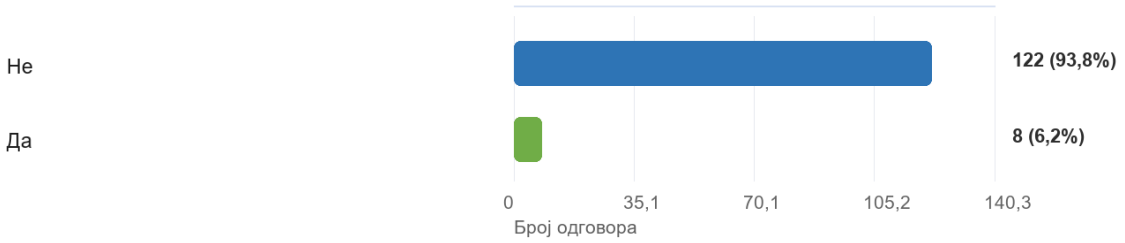
Аналитички налаз: Међу библиотекама које су дале бројчани одговор, медијана је једна запослена особа, а максимум три, што указује да је запошљавање углавном појединачно, а не концентрисано у већим тимовима. Без података о укупном броју запослених по библиотеци не може се израчунати стопа учешћа запослених особа са инвалидитетом нити поредити установе различите величине.

Обучено особље за пружање подршке особама са инвалидитетом

Да ли међу запосленима постоје обучене особе које су задужене за пружање подршке особама са инвалидитетом?

База: 130 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 122 од 130 важећих одговора (93,8%).

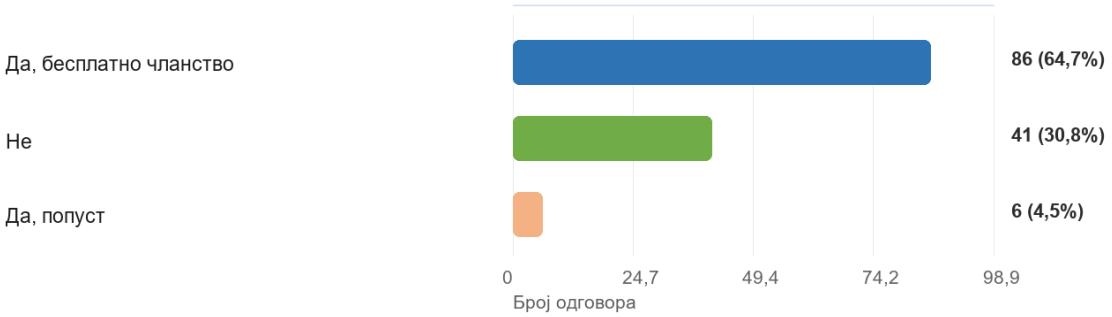
Аналитички налаз: Обучено особље задужено за подршку пријавило је 8 од 130 библиотека. То указује на ограничене организоване капацитете, али само питање не мери знања свих запослених. Обуку треба повезати са јасним поступком подршке, познавањем формата и опреме и упућивањем корисника.

Повлашћене услуге и чланарине за особе са инвалидитетом

Да ли постоји политика повлашћених услуга или чланарина за особе са инвалидитетом?

База: 133 важећа одговора.

Резултат: Најчешћи одговор је „Да, бесплатно чланство” – 86 од 133 важећа одговора (64,7%).

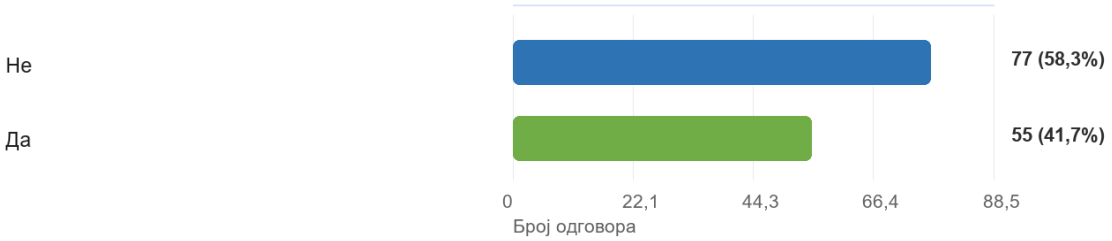
Аналитички налаз: Бесплатно чланство је релативно широко распрострањена мера и представља позитиван елемент финансијске доступности. Ипак, повлашћена чланарина не уклања просторне, дигиталне, комуникационе или програмске баријере, па је не треба тумачити као доказ укупне приступачности библиотеке.

Достава књига и публикација корисницима са инвалидитетом

Да ли библиотека нуди услугу достављања књига/публикација на адресу за кориснике са инвалидитетом (када нису у могућности да посете библиотеку)?

База: 132 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 77 од 132 важећа одговора (58,3%).

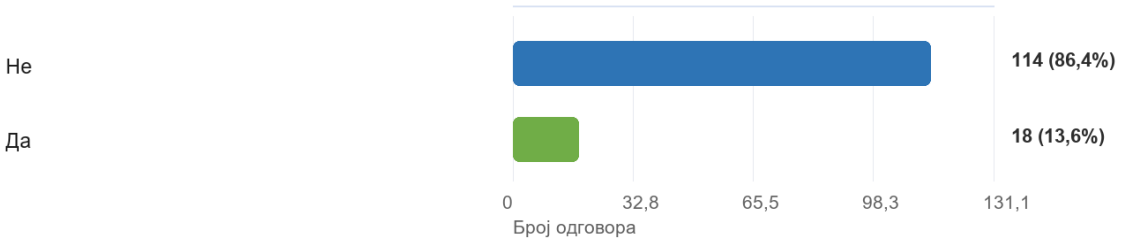
Аналитички налаз: Услугу доставе није пријавило 77 од 132 библиотеке. Њеним увођењем грађа може постати доступнија корисницима који тешко долазе до објекта. Доставу треба развијати упоредо са уклањањем просторних препрека, како би корисници могли да бирају начин коришћења библиотеке.

Координатор за приступачност библиотечких услуга и програма

Да ли у библиотеци постоји запослена особа која обавља послове координатора за приступачност библиотечких услуга и програма?

База: 132 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 114 од 132 важећа одговора (86,4%).

Аналитички налаз: Координатора за приступачност нема 114 од 132 библиотеке. Одговор не показује да ли неко неформално обавља те послове. Именовањем особе за контакт или тима могу се јасно утврдити одговорност, праћење захтева и сарадња са оснивачем и партнерима.

Кључни проблеми у развоју инклузије и приступачности

Који су највећи проблеми у области развоја инклузије и приступачности у вашој библиотеци?

База: 132 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешће је наведен недостатак средстава за архитектонско и урбанистичко прилагођавање (87 навођења). Осам категорија приказаних на

графикону обухвата 225 навођења. На питање су одговориле 132 библиотеке, уз могућност избора више одговора.

Отворени одговори нису приказани у графикону.

Аналитички налаз: Једна библиотека могла је да наведе више проблема, па број навођења није број различитих библиотека. Приказани одговори издвајају потребе за улагањем у простор и опрему, али и за кадровском подршком и обуком. За капиталне радове кључни су оснивачи, док организационе мере може започети руководство библиотеке.

Преглед налаза о кадровима услугама и организацији

Организациони капацитет је неуједначен: повлашћено чланство је релативно раширено, али су обучено особље, јасна одговорност за приступачност и систематска подршка много ређи. Налаз упућује на две различите групе мера: оснивачи треба да решавају капиталне и кадровске предуслове, док руководство библиотеке може одмах да уведе особу за контакт, протокол подршке, унутрашњу обуку и јасно информисање корисника.

5.2. Дигитална приступачност

Приступачност интернет странице библиотеке

Да ли је интернет страница библиотеке прилагођена особама са инвалидитетом (компатибилна са читачима екрана, алтернативни текст за слике, титловани видео садржаји, у складу са WCAG стандардима)?

База: 132 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 126 од 132 важећа одговора (95,5%).

Аналитички налаз: Прилагођену интернет страницу пријавило је 6 од 132 библиотеке (4,5%). Пошто анкета није техничка провера усаглашености са смерницама WCAG, позитивне одговоре треба проверити тастатуром, читачем екрана, увећањем приказа и на мобилном уређају. Приступачност треба укључити у редовно одржавање странице.

Информације о приступачности на интернет страници

Да ли интернет страница библиотеке садржи информације о приступачности библиотеке (приступ објекту, опрема, услуге, приступачни формати књига)?

База: 132 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 97 од 132 важећа одговора (73,5%).

Аналитички налаз: Недостатак информација о приступачности значи да корисник често не може да планира долазак чак и када неки приступачни елемент постоји. Објављивање једне јасне странице „Приступачност“ са подацима о улазу, лифту, тоалету, форматима, подршци и контакту је конкретна мера која се може спровести брзо и без грађевинских радова.

Приступачност електронских услуга и дигиталне платформе

Сажето питање: Да ли електронске услуге и дигитална платформа библиотеке омогућавају приступ особама са инвалидитетом?

База: 131 важећи одговор од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 119 од 131 важећег одговора (90,8%).

Аналитички налаз: Негативан одговор код 119 од 131 библиотеке упућује на препреке у коришћењу дигиталних услуга. Приступачност јавно доступног електронског каталога (OPAC), образаца, резервација и електронских садржаја треба захтевати при набавци и одржавању софтвера, јер библиотека често зависи и од спољног добављача.

Преглед налаза о дигиталној приступачности

Дигитална приступачност није успостављена као стандард услуге. Поред техничке усаглашености са принципима WCAG, приоритет је да корисник пре доласка може да пронађе поуздане информације о приступачном улазу, услугама, форматима и начину тражења подршке. Самоисказ о „прилагођеној интернет страници“ треба у наредном циклусу допунити практичним тестом тастатуром, читачем екрана, увећањем и мобилним приказом.

Технички ослонац за препоруке: WCAG 2.2 (W3C, 2024b). Истраживачки одговори нису сертификат усаглашености са овим смерницама.

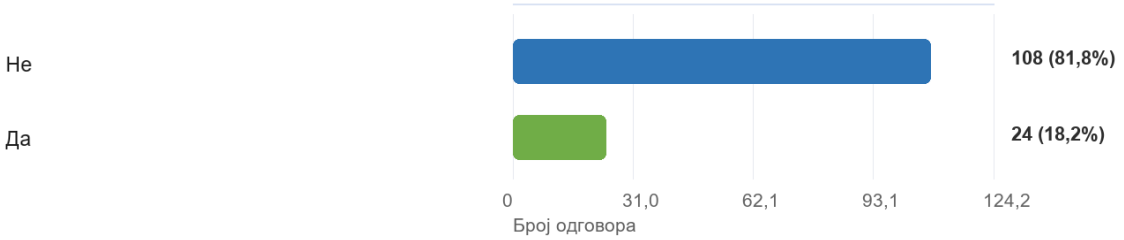
5.3. Приступачни формати библиотечке грађе

Доступност библиотечке грађе у приступачним форматима

Да ли библиотека корисницима обезбеђује библиотечку грађу у приступачним форматима (нпр. аудио-књиге, издања на Брајевом писму, публикације са увећаним фонтом, приступачни електронски формати)?

База: 132 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 108 од 132 важећа одговора (81,8%).

Аналитички налаз: Приступачне формате пријавиле су 24 библиотеке, што показује да је покривеност мреже овом услугом ограничена. Наредне проценте по форматима треба читати условно — као расподелу у групи која је одговарала на додатна питања, а не као проценат свих 133 библиотеке. И у тој групи број важећих одговора варира између питања.

Публикације на Брајевом писму

Да ли су корисницима доступне публикације на Брајевом писму?

База: 24 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 19 од 24 важећа одговора (79,2%).

Аналитички налаз: Брајево писмо је присутно у малом броју библиотека чак и унутар условне групе која већ има приступачне формате. Налаз подржава модел у коме специјализована производња и већи фонд могу бити централизовани, али корисник треба да до такве грађе долази преко јавне библиотеке и јединственог проналажења грађе у каталогу.

Обим фонда на Брајевом писму

Унесите укупан број примерака на Брајевом писму у претходној години:

База: 5 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Бројчани одговор је дало 5 библиотека.

Укупан збир	Просек	Медијана	Највећа вредност
147	29,4	8	113

Аналитички налаз: У пет библиотека пријављено је укупно 147 примерака на Брајевом писму, од којих је 113 у једној библиотеци. Медијана од 8 примерака боље описује средину ове мале групе од просека 29,4. За развој услуге важно је обезбедити да корисници могу да пронађу и користе постојећу грађу преко библиотечке мреже.

Набавка публикација на Брајевом писму

Унесите број набављених примерака на Брајевом писму у претходној години:

База: 3 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Бројчани одговор дале су 3 библиотеке.

Укупан збир	Просек	Медијана	Највећа вредност
4	1,3	0	4

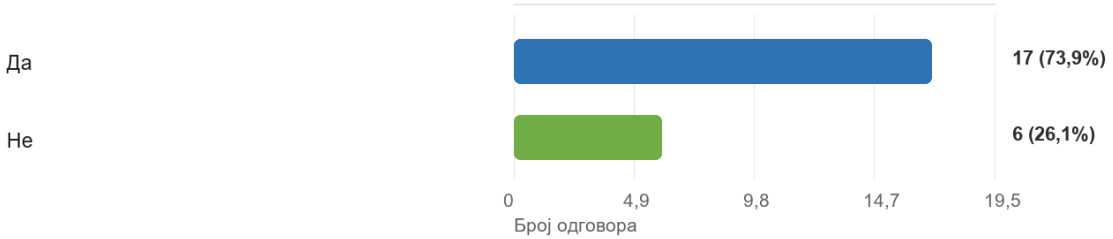
Аналитички налаз: Три библиотеке пријавиле су број набављених примерака на Брајевом писму, укупно четири. Овај ограничен скуп одговора не показује обнављање фонда у целој мрежи. Координисана набавка и сарадња са специјализованим библиотекама могу проширити доступност грађе.

Доступност аудио-књига

Да ли су корисницима доступне аудио-књиге (CD, MP3, базе на интернету)?

База: 23 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Да” – 17 од 23 важећа одговора (73,9%).

Аналитички налаз: Међу библиотекама које су одговарале на условни блок о приступачним форматима, аудио-књиге су најраспрострањенији формат. То је важна развојна тачка, али аудио-књигу не треба аутоматски изједначавати са DAISY или другим структурисаним форматом који омогућава напредну навигацију.

Обим фонда аудио-књига

Унесите укупан број аудио наслова у претходној години:

База: 14 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Бројчани одговор је дало 14 библиотека.

Укупан збир	Просек	Медијана	Највећа вредност
1222	87,3	50	350

Аналитички налаз: У групи од 14 библиотека које су доставиле бројчани податак медијана је 50 аудио-наслова, а максимум 350. То показује разлике у величини пријављених фондова. Поред броја наслова треба пратити услове позајмљивања, доступност и коришћење грађе.

Набавка аудио-књига

Унесите број наслова у аудио формату набављених у последњој години:

База: 14 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Бројчани одговор је дало 14 библиотека.

Укупан збир	Просек	Медијана	Највећа вредност
1039	74,2	27	350

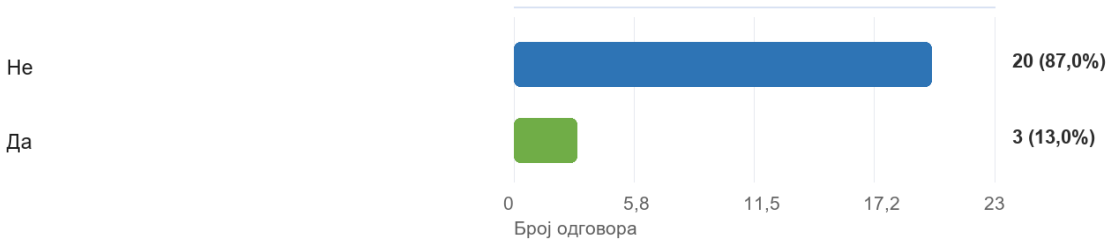
Аналитички налаз: Просек набавке је знатно виши од медијане, што показује да неколико већих набавки подиже средњу вредност. За управљање мрежом корисније је пратити колико библиотека редовно обнавља аудио-фонд и да ли нови наслови одговарају стварним потребама корисника.

Приступачне електронске публикације

Сажето питање: Да ли библиотека поседује електронске публикације припремљене према стандардима приступачности за кориснике са оштећењем вида, као што су приступачни EPUB 3, PDF/UA и DAISY?

База: 23 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 20 од 23 важећа одговора (87,0%).

Аналитички налаз: Само три библиотеке у условној групи пријављују приступачне електронске публикације. Овај налаз је посебно значајан јер дигитални формат има потенцијал за широку дистрибуцију, али „електронско“ није исто што и „приступачно“:

потребни су структурирани EPUB/PDF, исправни метаподаци и компатибилност са асистивним технологијама.

Обим фонда приступачних електронских публикација

Унесите укупан број наслова електронских публикација припремљених према стандардима приступачности у претходној години:

База: 2 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Бројчани одговор дале су 2 библиотеке.

Укупан збир	Просек	Медијана	Највећа вредност
702	351	351	700

Аналитички налаз: Две библиотеке пријавиле су укупно 702 приступачна електронска наслова, од којих је 700 у једној библиотеци. Та два одговора не описују просечан фонд у целој мрежи. Практичан приоритет је да корисници могу да пронађу постојеће наслове и приступе им у складу са условима коришћења.

Набавка приступачних електронских публикација

Унесите број наслова у приступачном електронском формату набављених у последњој години:

База: 2 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Бројчани одговор дале су 2 библиотеке.

Укупан збир	Просек	Медијана	Највећа вредност
73	36,5	36,5	73

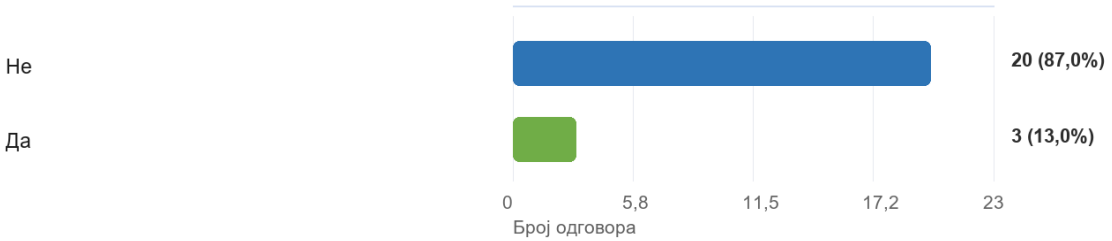
Аналитички налаз: Само две библиотеке су дале бројчани податак, при чему максимум једнак укупном збиру упућује да је набавка концентрисана у једној библиотеци. То потврђује потребу да се захтеви за електронска издања приступачна од настанка уграде у набавку и лиценце на системском, а не искључиво локалном нивоу.

Грађа на лако читљивом језику

Да ли библиотека поседује књиге и материјале на лако читљивом језику за особе са когнитивним/интелектуалним потешкоћама?

База: 23 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 20 од 23 важећа одговора (87,0%).

Аналитички налаз: Грађа на лако читљивом језику је веома ретка, што је важан јаз у когнитивној приступачности. Овај формат не треба свести на интерно „поједностављивање“ текста: потребни су јасан језик, одговарајући прелом и, када је могуће, провера са циљном групом.

Обим фонда грађе на лако читљивом језику

Унесите укупан број примерака у лако читљивом формату у претходној години:

База: 3 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Бројчани одговор дале су 3 библиотеке.

Укупан збир	Просек	Медијана	Највећа вредност
14	4,7	3	10

Аналитички налаз: Укупно 14 примерака у три библиотеке показује да је овај фонд у раној фази развоја. Због малог броја библиотека, рационалан први корак је формирање малог, пажљиво одабраног језгра фонда и паралелно развијање лако читљивих информација о самој библиотеци.

Набавка грађе на лако читљивом језику

Унесите број примерака у лако читљивом формату набављених у претходној години:

База: 3 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Бројчани одговор дале су 3 библиотеке.

Укупан збир	Просек	Медијана	Највећа вредност
6	2	3	3

Аналитички налаз: Три библиотеке пријавиле су укупно шест набављених примерака у лако читљивом формату. Једногодишњи пресек није довољан да се оцени континуитет набавке. Ову категорију треба издвојити у плановима набавке и пратити њено коришћење.

Публикације са увећаним словима

Да ли библиотека поседује публикације са увећаним словима, намењене корисницима са оштећењем вида којима увећање олакшава читање?

База: 23 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 21 од 23 важећа одговора (91,3%).

Аналитички налаз: Публикације са увећаним словима пријавиле су 2 од 23 библиотеке у условној групи. Понуду треба развијати према потребама корисника којима овај формат одговара, водећи рачуна о читљивости, прелому и контрасту.

Обим фонда публикација са увећаним словима

Унесите укупан број примерака са увећаним словима у претходној години:

База: 1 важећи одговор од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Бројчани одговор дала је једна библиотека; укупан збир је 5, просек 5, медијана 5, а максимум 5.

Аналитички налаз: Један одговор о фонду од пет примерака не омогућава процену просечне величине фонда у мрежи. За потпунији увид потребни су подаци и друге библиотеке која је пријавила овај формат.

Набавка публикација са увећаним словима

Унесите број примерака са увећаним словима набављених у претходној години:

База: 1 важећи одговор од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Бројчани одговор дала је једна библиотека, укупан збир је 0, дакле та библиотека није пријавила набавку оваквих публикација.

Аналитички налаз: Једина библиотека која је доставила бројчани одговор није пријавила набавку у 2024. години. Налаз важи за ту библиотеку. Потребе за набавком издања са увећаним словима и приступачних дигиталних верзија треба утврдити са корисницима.

Видео публикације на знаковном језику

Да ли библиотека поседује публикације у видео формату на знаковном језику, прилагођене заједници глувих особа?

База: 23 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 23 од 23 важећа одговора (100,0%).

Аналитички налаз: Ниједна од 23 библиотеке у условној групи није пријавила видео публикације на знаковном језику. Понуду за кориснике знаковног језика треба развијати кроз сарадњу са њиховим организацијама, специјализованим службама и произвођачима приступачних садржаја.

Обим фонда видео публикација на знаковном језику

Унесите укупан број наслова видео публикација на знаковном језику у претходној години:

База: 0 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Није забележен ниједан бројчани одговор.

Аналитички налаз: Изостанак бројчаних одговора је у складу са претходним налазом да овај формат није евидентиран у посматраној групи. Статистички није оправдано из тога изводити просек; релевантан индикатор за наредни циклус је појава првих доступних наслова и начина приступа.

Набавка видео публикација на знаковном језику

Унесите број наслова видео публикација на знаковном језику набављених у претходној години:

База: 0 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Није забележен ниједан бројчани одговор.

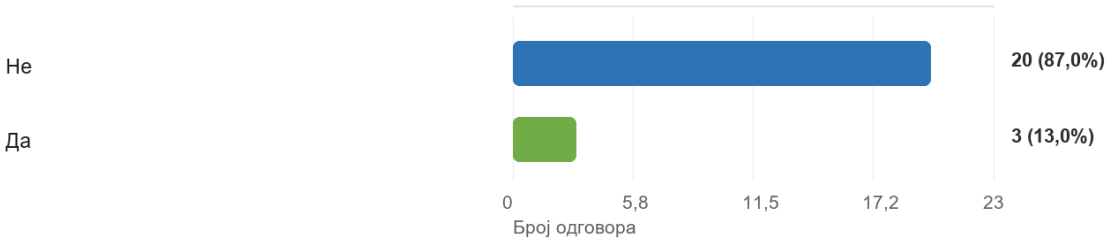
Аналитички налаз: Није забележен ниједан бројчани одговор о набавци видео публикација на знаковном језику. Одсуство одговора није исто што и измерена нулта набавка. За развој ове понуде могуће је успоставити заједнички приступ провереним садржајима и јасно их приказати у каталогу; није неопходно да свака библиотека самостално производи такву грађу.

Други приступачни формати публикација

Да ли библиотека поседује неки други приступачан формат публикација за особе са инвалидитетом који није изнад наведен?

База: 23 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 20 од 23 важећа одговора (87,0%).

Аналитички налаз: Друге формате пријавиле су 3 од 23 библиотеке у условној групи. У наредном упитнику треба јасније раздвојити формате грађе, техничка помагала и услуге индивидуалног прилагођавања.

Врсте других приступачних формата

Наведите назив формата:

База: 3 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Забележена су 3 текстуална одговора. Најчешћа тематска група је „Дигитално увећање / штампа”.

Аналитички налаз: Одговори попут дигиталног увећања или штампе више описују начин прилагођавања услуге него засебан стандардизовани формат фонда. Ово је методолошки важан сигнал: упитник у наредном циклусу треба јасније да раздвоји „формат публикације“, „асистивну технологију“ и „услугу прилагођавања“.

Преглед налаза о приступачним форматима грађе

Приступачни формати су пријављени у малом броју библиотека. Њихову доступност могу унапредити јасне ознаке у каталогу, сарадња са специјализованим библиотекама и заједничко коришћење ресурса. Проценти по форматима односе се на библиотеке које су одговориле на одговарајућа условна питања, а не на целу мрежу.

Ослонац за развој приступачних издања и услуга: IFLA (2025), EPUB Accessibility 1.1 (W3C, 2024a), стандарди PDF/UA (ISO, 2014, 2024) и спецификације DAISY. За упоредна истраживања јавних библиотека видети Mrva-Montoya et al. (2025).

5.4. Опрема, пултови, ознаке и оријентација

Инклузивна технолошка опрема

Сажето питање: Да ли библиотека поседује опрему и програме за приступачно коришћење грађе и услуга, као што су Брајев штампач, Брајев ред, Брајева

тастатура, читач екрана, говорни програм за српски језик, индукционе петље и појачивачи звука?

База: 129 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 122 од 129 важећих одговора (94,6%).

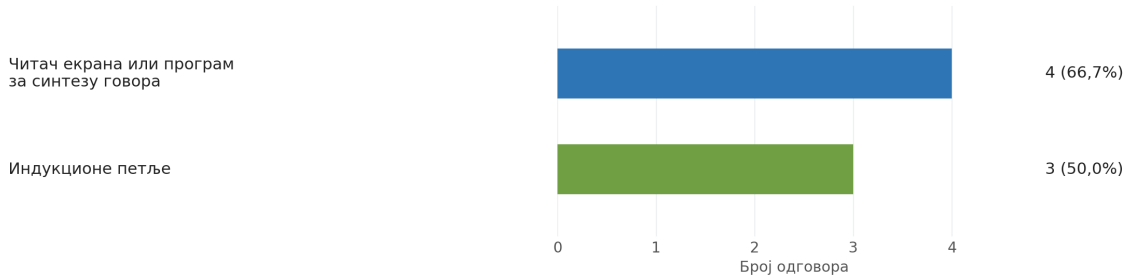
Аналитички налаз: Асистивну технологију пријавило је 7 од 129 библиотека. Набавку треба засновати на потребама корисника и расположивој грађи, уз обуку запослених, одржавање и јасно објављене услове коришћења опреме.

Врсте инклузивне технолошке опреме

Наведите коју инклузивну технолошку опрему библиотека поседује:

База: 6 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Забележено је 6 текстуалних одговора. Најчешћа тематска група је „Читач екрана или програм за синтезу говора“ (4 одговора).

Аналитички налаз: Читач екрана или програм за синтезу говора наведен је у четири од шест одговора. Читач екрана тумачи садржај и структуру интерфејса, а синтетизатор говора претвара текст у говор. Ове функције треба разликовати при набавци и обуци. Сложенија опрема може се обезбедити кроз сарадњу са матичним и специјализованим библиотекама.

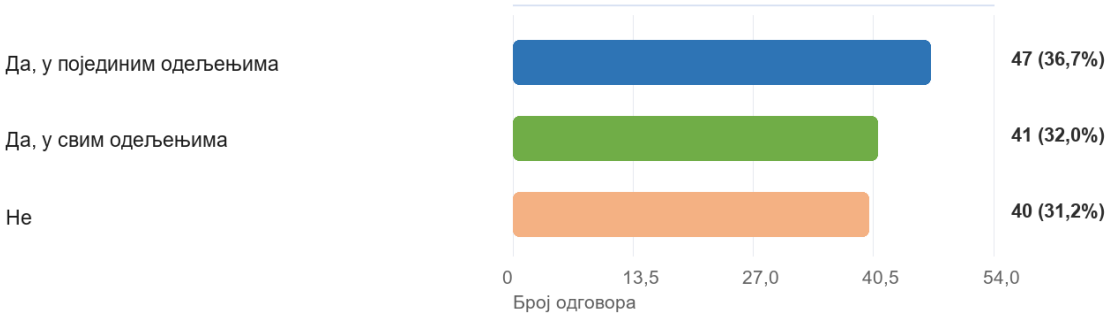
Приступачност информативних пултова

Да ли су у одељењима за рад са корисницима информативни пултови приступачни (висина до 80 цм, ширина приступа најмање 120 цм)? Наведене мере су

формулација анкетног питања; потпуна техничка усаглашеност проверава се засебно.

База: 128 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Да, у појединим одељењима” – 47 од 128 важећих одговора (36,7%).

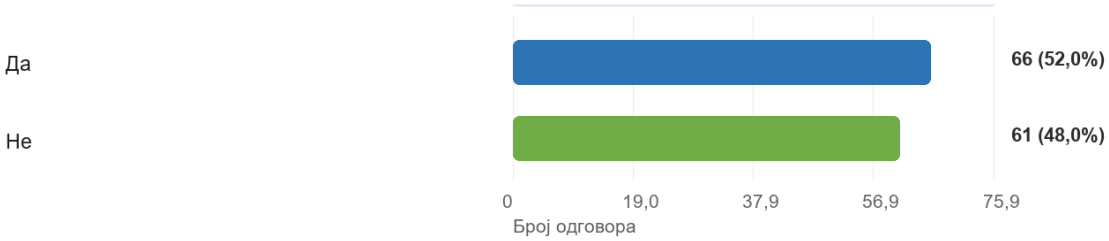
Аналитички налаз: Најчешћи одговор „да, у појединим одељењима“ показује делимичну, а не потпуну приступачност услуге. За корисника је пресудно да бар један пулт буде доступан на стварном корисничком путу и да до њега може самостално да дође; изоловано прилагођен пулт у неприступачном делу објекта нема пуну функционалну вредност.

Ознаке приступачног улаза и излаза

Да ли библиотека има јасно видљиве ознаке које указују на приступачан улаз/излаз?

База: 127 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Да” – 66 од 127 важећих одговора (52,0%).

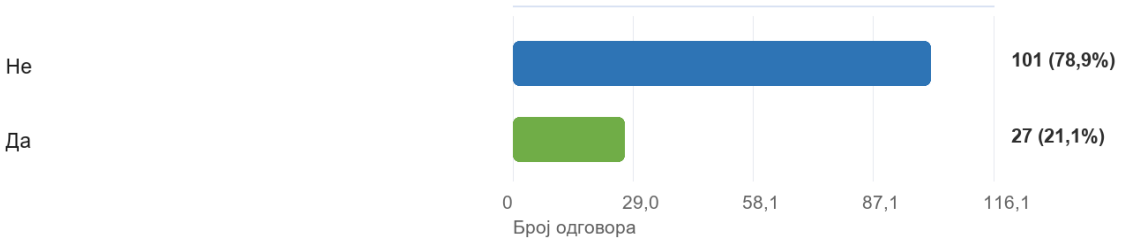
Аналитички налаз: Ознаке су присутне у нешто више од половине библиотека, што је повољније од већине других оријентационих елемената. Међутим, сама ознака није довољна: мора бити читљива, контрастна, логично постављена и усклађена са стварно доступним и откључаним улазом/излазом.

Мапа приступачних зона и садржаја

Да ли библиотека нуди мапу простора са назначеним приступачним зонама и садржајима?

База: 128 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 101 од 128 важећих одговора (78,9%).

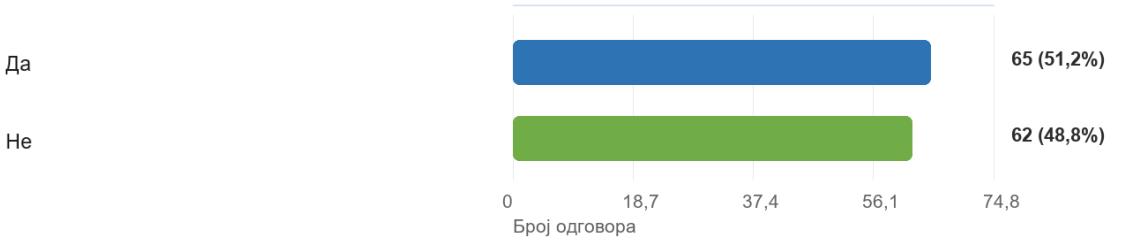
Аналитички налаз: Већина библиотека нема мапу или други преглед приступачних зона, па корисник често не добија целину информација о кретању кроз објекат. Ово је посебно важно за особе са когнитивним и сензорним потребама; једноставна визуелна мапа, уз текстуалну и дигиталну верзију, може бити мера са релативно малим трошковима.

Обележавање приступачних садржаја и услуга

Да ли су информације о приступачним садржајима и услугама (тоалети, лифтови, читаонице) јасно обележене?

База: 127 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Да” – 65 од 127 важећих одговора (51,2%).

Аналитички налаз: Резултат је готово подељен на две половине, што значи да јасно обележавање још није стандард мреже. Потребна је доследна терминологија и иста логика означавања за тоалет, лифт, читаоницу, пулт, приступачне формате и подршку, како би информација била предвидива и разумљива.

Преглед налаза о опреми и оријентацији

Опрема, приступачни пултови и системи оријентације су слабо и фрагментарно развијени. Приоритет није куповина истог „пакета“ свакој библиотеци, већ набавка везана за конкретну препреку, расположиви фонд и стварне корисничке потребе, уз јасно одржавање и обуку. Јасне ознаке, мапа приступачних зона и доследна навигација истовремено су мере које не захтевају велика улагања, а повезују појединачне елементе у кориснички пут.

5.5. Инклузивни програми у 2024. години

Програми са звучним описом за особе са оштећењем вида

Да ли сте у 2024. години имали културна дешавања (промоције, изложбе, пројекције, презентације и сл.) прилагођена особама са оштећењем вида, уз обезбеђен звучни опис?

База: 129 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 125 од 129 важећих одговора (96,9%).

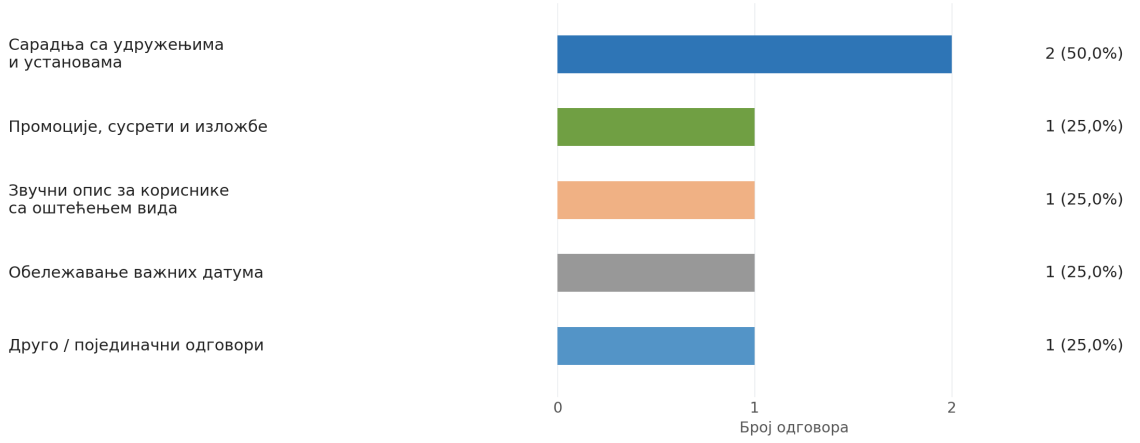
Аналитички налаз: Само 4 од 129 библиотека пријављују програм са звучним описом, па је ова врста програмске приступачности изузетак, а не редовна пракса. Препорука је да се приступачни елемент планира већ у годишњем програму и буџету, а не да зависи од накнадне импровизације.

Број и врсте програма са звучним описом

Наведите број таквих програма и њихове називе:

База: 4 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Забележена су 4 текстуална одговора. Најчешћа тематска група је „Сарадња са удружењима/установама” (2 одговора).

Аналитички налаз: Четири текстуална одговора не омогућавају процену просечног програмског капацитета, али показују да партнерства могу да покрену праксу. За наредно праћење потребно је, поред броја догађаја, бележити који је конкретан приступачни елемент обезбеђен и каква је била повратна информација корисника.

Програми са тумачењем на знаковни језик

Да ли сте у 2024. години реализовали програме (радионице, читања) са обезбеђеним тумачењем на знаковном језику?

База: 129 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 127 од 129 важећих одговора (98,4%).

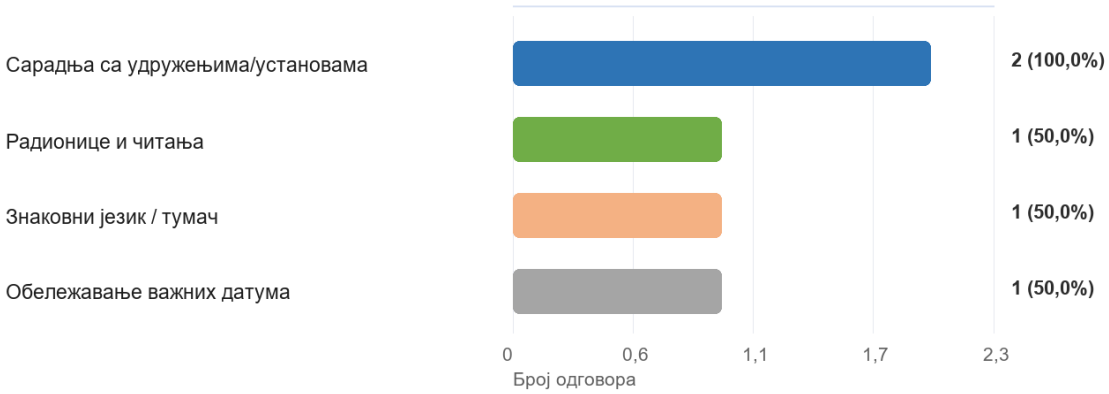
Аналитички налаз: Програме са тумачењем на знаковни језик пријавиле су 2 од 129 библиотека. За развој понуде корисницима знаковног језика потребно је унапред планирати трошкове, ускладити термине са тумачима и објавити услове приступа програму.

Број и врсте програма са тумачењем на знаковни језик

Наведите број таквих догађаја и њихове називе:

База: 2 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Забележена су 2 текстуална одговора. Најчешћа тематска група је „Сарадња са удружењима/установама” (2 одговора).

Аналитички налаз: Оба одговора упућују на сарадњу са удружењима или установама, што показује да је постојећа пракса партнерски вођена. Следећи корак је да се сарадња институционализује кроз годишњи програм и оквирни буџет, како доступност не би зависила од појединачне иницијативе.

Програми за особе са аутизмом, развојним потешкоћама и интелектуалним инвалидитетом

Да ли сте у 2024. години имали програме/радионице за особе са аутизмом, различитим развојним потешкоћама и/или интелектуалним инвалидитетом?

База: 128 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 99 од 128 важећих одговора (77,3%).

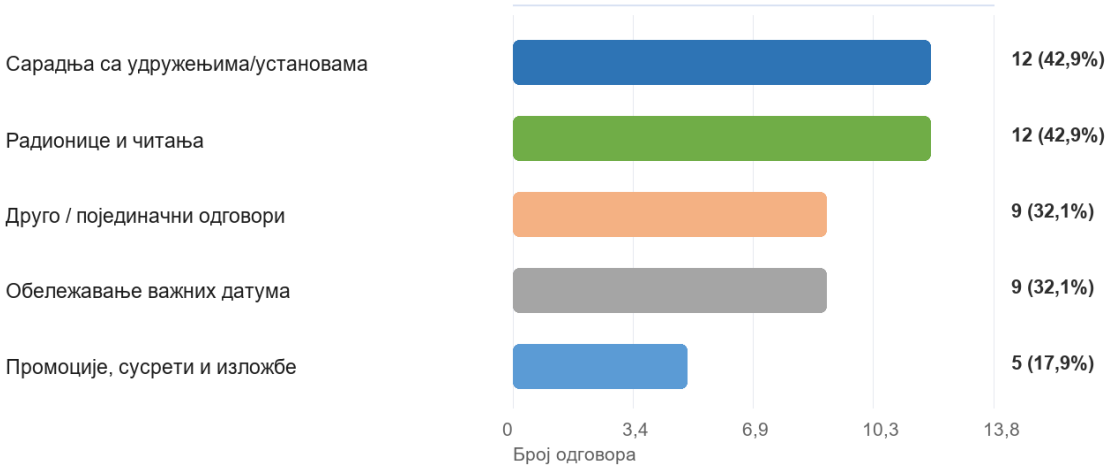
Аналитички налаз: Ови програми су развијенији од програма са звучним описом или знаковним језиком, али су и даље присутни у мањини библиотека. Пошто само постојање радионице не доказује когнитивну приступачност, наредно праћење треба да бележи прилагођену комуникацију, визуелни распоред, сензорне услове и повратну информацију учесника.

Број и врсте прилагођених програма

Наведите број таквих програма и њихове називе:

База: 28 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Забележено је 28 текстуалних одговора. Најчешће тематске групе су „Сарадња са удружењима/установама“ и „Радионице и читања“, са по 12 одговора. Један одговор може припадати више група.

Аналитички налаз: Одговори описују различита искуства, при чему се сарадња са удружењима и радионице и читања јављају подједнако често. За поређење програма потребно је забележити која су прилагођавања обезбеђена и како су их учесници оценили. Број програма сам по себи не показује да ли је учешће било равноправно.

Преглед налаза о инклузивним програмима

Приступачни програми су ретки, а најчешће се реализују кроз партнерства. За праћење је важно раздвојити непосредне резултате од стварних исхода за кориснике: број програма са титловима, знаковним језиком или звучним описом показује понуду, док равноправно учешће корисника треба мерити кроз посету, повратну информацију и идентификоване/отклоњене препреке. Партнерства са организацијама особа са инвалидитетом треба планирати као редован део програмског циклуса.

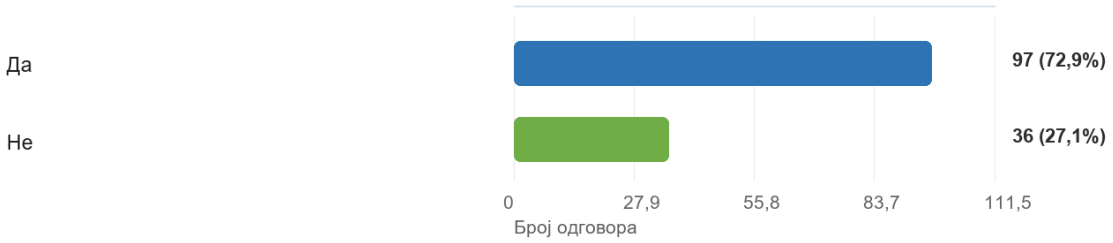
5.6. Физичка приступачност простора

Приступачност јавног простора око библиотеке

Да ли је јавни простор који окружује зграду библиотеке приступачан?

База: 133 важећа одговора.

Резултат: Најчешћи одговор је „Да” – 97 од 133 важећа одговора (72,9%).

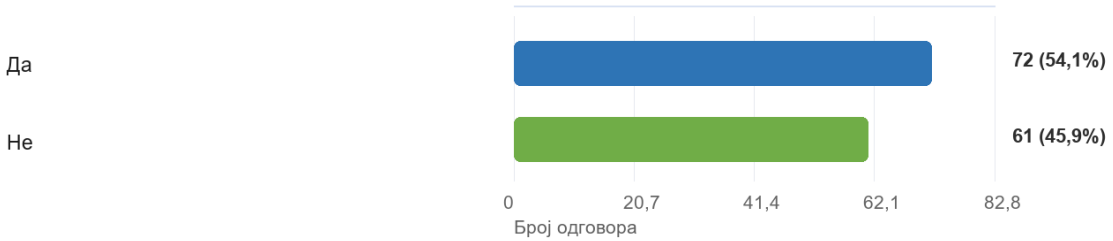
Аналитички налаз: Јавни простор око библиотеке је један од повољније оцењених елемената, али је то само прва карика корисничког пута. За функционалну приступачност треба проверити целу руту од јавног превоза или паркинга до улаза, без прекида на ивичњацима, степеништу, вратима или привременим препрекама.

Приступачан паркинг

Да ли постоји приступачан паркинг у близини библиотеке за особе са инвалидитетом?

База: 133 важећа одговора.

Резултат: Најчешћи одговор је „Да” – 72 од 133 важећа одговора (54,1%).

Аналитички налаз: Приступачан паркинг постоји код нешто више од половине библиотека, што је користан, али не и довољан услов. Његова вредност зависи од

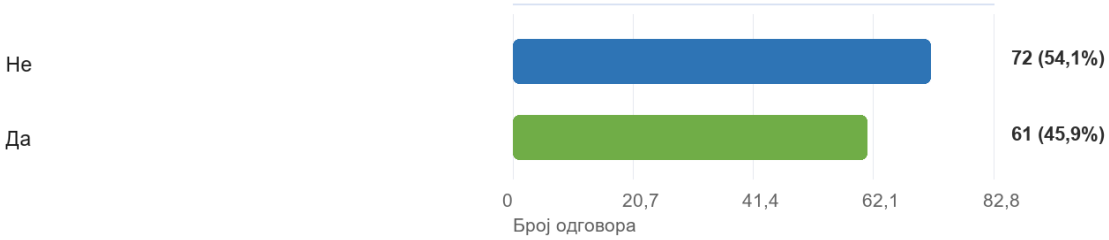
непрекинуте и јасно означене руте до приступачног улаза; паркинг без такве везе не обезбеђује самосталан приступ услузи.

Приступачност улазних врата

Да ли су улазна врата библиотеке приступачна за кориснике инвалидских колица?

База: 133 важећа одговора.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не" – 72 од 133 важећа одговора (54,1%).

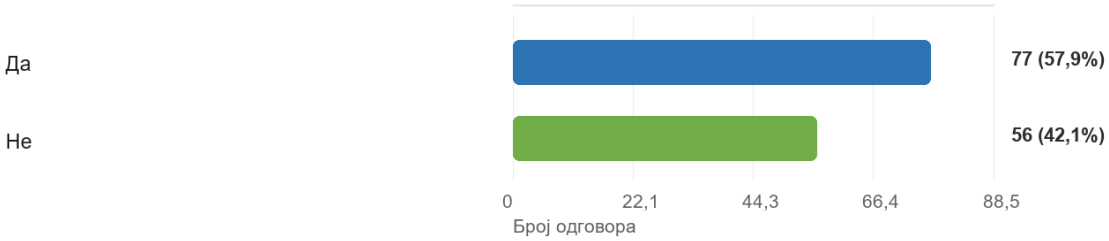
Аналитички налаз: Неприступачна улазна врата пријављују 72 од 133 библиотеке (54,1%), док бар један приступачан улаз пријављује 77 од 133 (57,9%). Овај несклад упозорава да одговор о „приступачном улазу" није довољан за потврду приступачности. Могуће је да су испитаници под улазом подразумевали само прилаз или рампу, иако су врата преуска, тешка за отварање или имају праг. Могуће је и да су два питања тумачена у односу на различите улазе. Без укрштања појединачних одговора и техничке провере не може се утврдити које објашњење важи. У наредном циклусу потребно је раздвојити прилаз, рампу, светлу ширину врата, праг и начин отварања и проверити да ли заједно чине непрекинут пут до услуге.

Приступачан улаз за кориснике инвалидских колица

Да ли је барем један улаз у објекат библиотеке приступачан за кориснике инвалидских колица?

База: 133 важећа одговора.

Резултат: Најчешћи одговор је „Да" – 77 од 133 важећа одговора (57,9%).

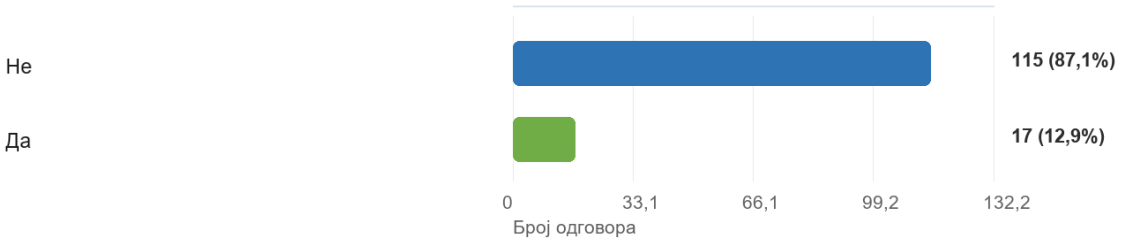
Аналитички налаз: Бар један приступачан улаз пријављује 77 библиотека, али основни истраживачки праг у целини испуњава само 14. То је кључни доказ да појединачна рампа или улаз нису довољни: након уласка корисник мора да стигне до услуге, фонда и приступачног тоалета и да безбедно напусти објекат.

Приступачан тоалет

Да ли библиотека има обезбеђен барем један тоалет приступачан за особе са инвалидитетом?

База: 132 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 115 од 132 важећа одговора (87,1%).

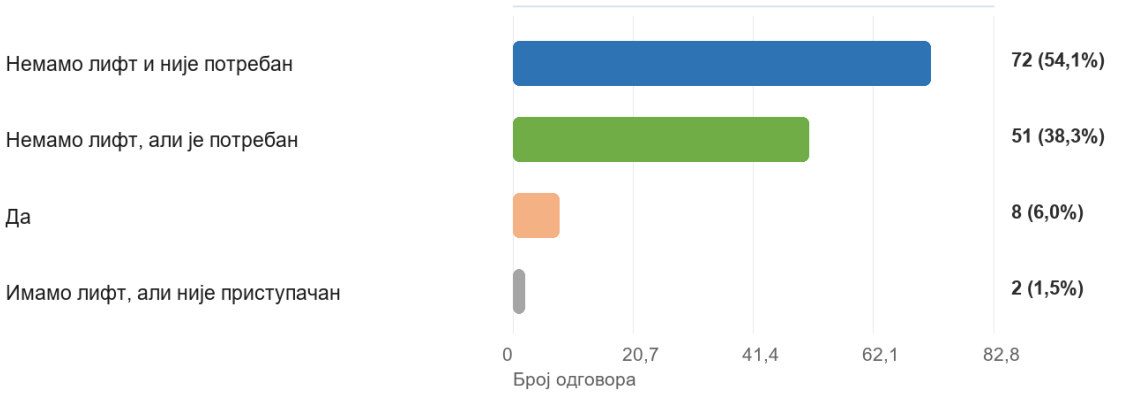
Аналитички налаз: Приступачан тоалет је једна од највећих тачака прекида корисничког пута: 115 од 132 библиотеке га нема. Ово није споредни комфорни елемент, већ услов функционалног боравка у простору; зато треба да буде приоритет у инвестиционим плановима оснивача и свакој већој реконструкцији.

Приступачан путнички лифт

Да ли библиотека има приступачан путнички лифт?

База: 133 важећа одговора.

Резултат: Најчешћи одговор је „Немамо лифт и није потребан” – 72 од 133 важећа одговора (54,1%).

Аналитички налаз: Одговор „Немамо лифт и није потребан“ дале су 72 од 133 библиотеке (54,1%). Он није ни аутоматски доказ приступачности ни доказ недостатка: лифт није потребан ако су сви простори и услуге за кориснике доступни на истом приступачном нивоу. У наредном циклусу треба најпре питати: „Да ли се простори и услуге намењени корисницима налазе на више нивоа?“ Ако је одговор потврдан, следи питање: „Да ли је између тих нивоа обезбеђен приступачан лифт или друго одговарајуће решење?“ Одговор „није применљиво“ треба водити одвојено од одговора „лифт је потребан, али не постоји“ и „лифт постоји, али није

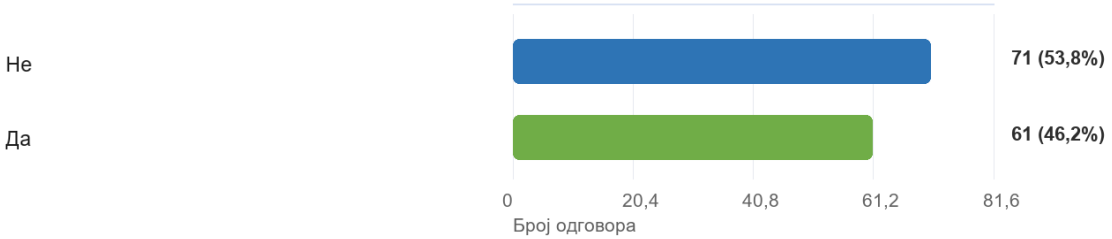
приступачан“. Потребно је проверити и приступ евентуалним појединачним висинским разликама.

Приступачност ходника и пролаза

Да ли ходници и пролазне просторије у библиотеци омогућавају неометано кретање корисницима инвалидских колица?

База: 132 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 71 од 132 важећа одговора (53,8%).

Аналитички налаз: Неприступачни ходници и пролази у више од половине одговора показују да баријера често настаје тек након уласка у зграду. Део проблема може бити организационе природе — распоред намештаја, привремене препреке и ширина коридора — па је потребно одвојити мере које се могу решити одмах од оних које захтевају грађевинску интервенцију.

Тактилне стазе водиље

Да ли у згради библиотеке постоје тактилне стазе водиље за особе са оштећењем вида?

База: 132 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 131 од 132 важећа одговора (99,2%).

Аналитички налаз: Тактилно вођење је практично одсутно: позитиван одговор је изузетак. Ово упућује на системски јаз у сензорној оријентацији; решења треба пројектовати стручно и као део целог система означавања, а не додавати изоловане траке без јасне везе са улазом, пултом, степеништем и кључним услугама.

Звучна обавештења за оријентацију

Да ли у библиотеци постоје звучна обавештења која особама са оштећењем вида олакшавају кретање кроз простор?

База: 132 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 132 од 132 важећа одговора (100,0%).

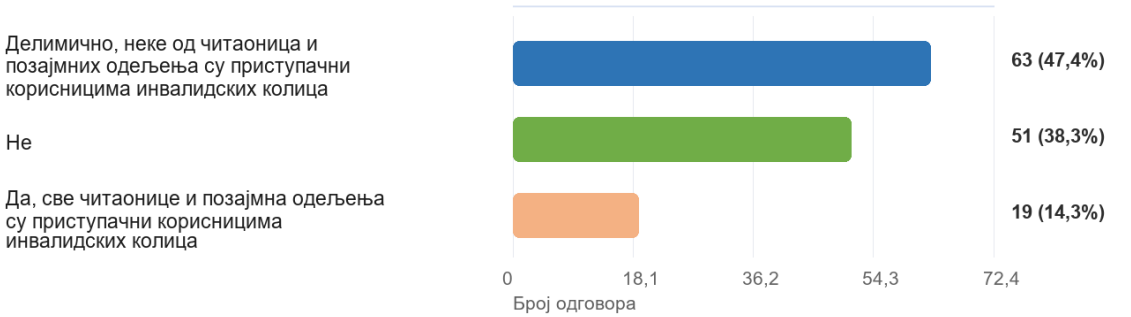
Аналитички налаз: Ниједна од 132 библиотеке није пријавила звучна обавештења за оријентацију, што је најизраженији негативни резултат у овој области. Потребно је размотрити звучне и друге приступачне информације као допуну, а не замену за тактилно и визуелно вођење, уз тестирање са корисницима са оштећењем вида.

Приступ читаоницама и позајмним одељењима

Да ли је приступ читаоницама и позајмним одељењима библиотеке омогућен корисницима инвалидских колица?

База: 133 важећа одговора.

Резултат: Најчешћи одговор је „Делимично, неке од читаоница и позајмних одељења су приступачни корисницима инвалидских колица” – 63 од 133 важећа одговора (47,4%).

Аналитички налаз: Најчешћи одговор је „делимично“, што је аналитички важније од просте поделе на „да/не“. Делимична приступачност може бити довољна за минимални праг коришћен у индикатору, али истовремено показује да је услуга унутар исте библиотеке неједнако доступна и да корисник нема исти избор простора и фонда као други корисници.

Прилагођена радна места у читаоницама

Да ли постоје посебно одређена радна места у читаоницама библиотеке за кориснике инвалидских колица?

База: 82 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 78 од 82 важећа одговора (95,1%).

Аналитички налаз: Само 4 од 82 библиотеке које су дале важећи одговор имају посебно одређена радна места. Поред ниске заступљености, важан је и мањи број важећих одговора, који треба проверити у наредном циклусу; радно место са одговарајућим прилазом и простором је релативно мала интервенција у односу на реконструкцију целог објекта.

Број прилагођених радних места

Упишите број таквих радних места:

База: 4 важећа одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Бројчани одговор су дале 4 библиотеке.

Укупан збир	Просек	Медијана	Највећа вредност
15	3,8	2,5	9

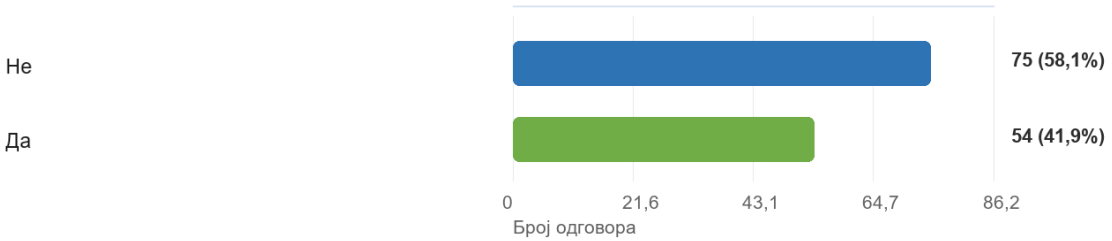
Аналитички налаз: У четири библиотеке које имају оваква места укупан број је 15, па проблем није само број места унутар тих установа већ пре свега мала покривеност мреже. Приоритет је да бар једно функционално место постане стандард тамо где постоји читаоница, а затим да се број прилагођава стварној употреби.

Размак између полица и кретање корисника инвалидских колица

Да ли је размак између полица у библиотеци најмање 90 цм, како би се омогућило кретање корисника инвалидских колица?

База: 129 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 75 од 129 важећих одговора (58,1%).

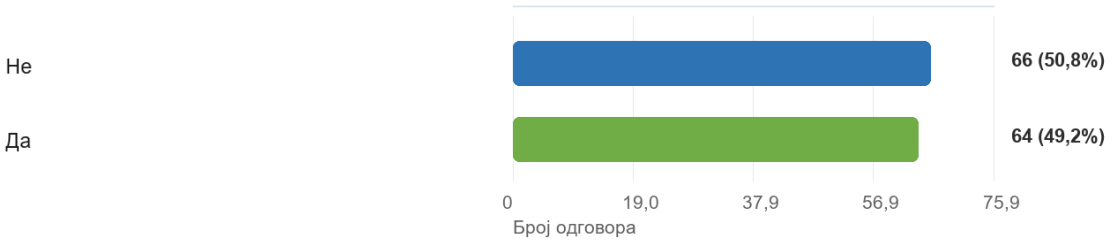
Аналитички налаз: Размак мањи од 90 цм пријавило је 75 од 129 библиотека. Вредност од 90 цм је праг наведен у анкетном питању и сама по себи не потврђује потпуну приступачност пролаза. Потребно је проверити простор за маневрисање, мимоилажење и прилаз грађи, у складу са применљивим техничким условима.

Приступачност простора за културне програме

Да ли је простор намењен културним програмима у библиотеци приступачан за кориснике инвалидских колица?

База: 130 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 66 од 130 важећих одговора (50,8%).

Аналитички налаз: Резултат је готово изједначен, али незнатна већина пријављује неприступачан програмски простор. То значи да програм може бити комуникационо прилагођен, а да корисник ипак не може да му физички присуствује; просторна и програмска приступачност зато морају да се планирају заједно.

Прилагођени рачунари и таблети за кориснике са оштећењем вида

Да ли у читаоницама библиотеке постоје рачунари/таблети који су хардверски и/или софтверски прилагођени и намењени корисницима са оштећењем вида?

База: 131 важећи одговор од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 124 од 131 важећег одговора (94,7%).

Аналитички налаз: Прилагођене уређаје пријавило је 7 од 131 библиотеке. Опрема треба да одговара потребама корисника: некоме је потребан читач екрана, некоме увећање и подешавање контраста, а некоме комбинација решења. Уз опрему су потребни приступачан садржај и подршка обученог особља.

Број прилагођених рачунара и таблета

Наведите број таквих рачунара/таблета у читаоницама библиотеке:

База: 7 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Бројчани одговор је дало 7 библиотека.

Укупан збир	Просек	Медијана	Највећа вредност
9	1,3	1	2

Аналитички налаз: Седам библиотека има укупно девет уређаја, са медијаном један, па је покривеност мреже важнији проблем од броја уређаја по установи. За скупљу опрему рационално је размотрити регионалну/матичну функцију, док основни приступачни софтвер може бити шире доступан.

Приступачан пут евакуације

Да ли у библиотеци постоји успостављен пут за евакуацију прилагођен за особе са инвалидитетом?

База: 130 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Најчешћи одговор је „Не” – 113 од 130 важећих одговора (86,9%).

Аналитички налаз: Само 17 од 130 библиотека пријављује прилагођен пут евакуације, што представља безбедносни, а не само услужни недостатак. Ова мера не сме зависити од импровизације запослених у ванредној ситуацији; потребни су план, одговорности, визуелна/звучна упозорења где су релевантна и редовне вежбе.

Преглед налаза о физичкој приступачности

Физичка приступачност најјасније показује разлику између појединачног елемента и функционалног система: 57,9% библиотека пријављује бар један приступачан улаз, али само 10,5% испуњава основни истраживачки праг који повезује улаз, основну библиотечку услугу и приступачан тоалет. Зато инвестиционе приоритете треба одређивати према месту на којем се кориснички пут прекида, а не према броју изведених појединачних радова.

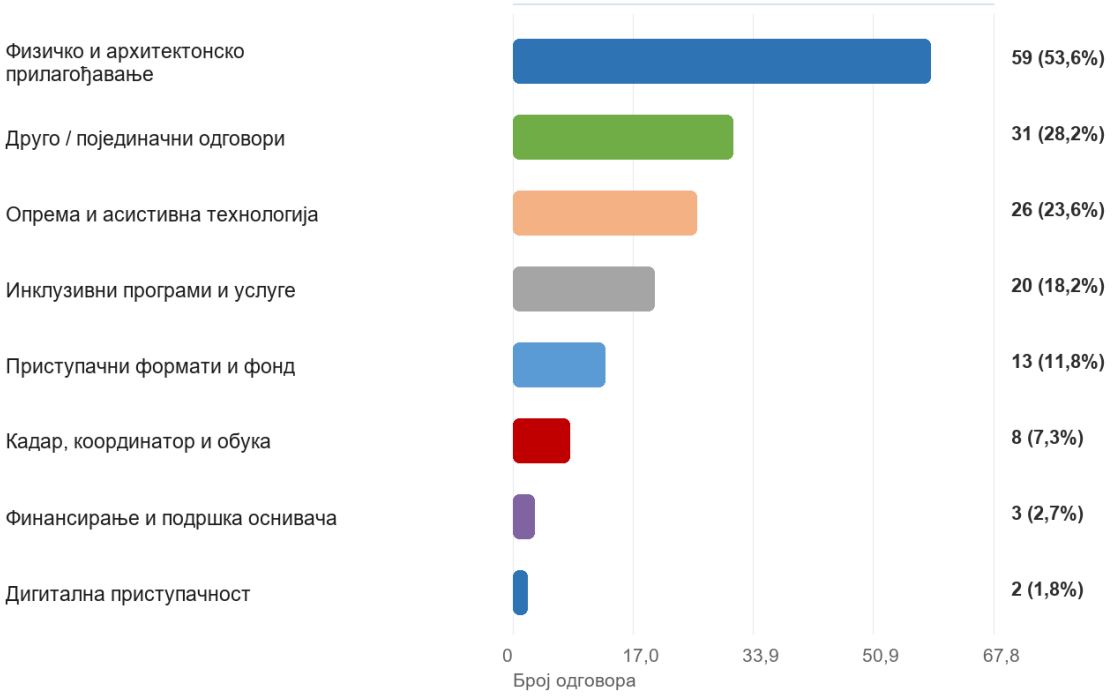
5.7. Приоритети, коментари и отворени одговори

Приоритети за унапређење приступачности

Шта бисте издвојили као приоритет за унапређење приступачности простора, услуга и програма ваше библиотеке:

База: 110 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Забележено је 110 текстуалних одговора. Најчешћа тематска група је „Физичко и архитектонско прилагођавање” (59 одговора).

Аналитички налаз: Физичко и архитектонско прилагођавање је најчешћи приоритет, али одговори истовремено показују потребе за опремом, програмима, фондом и кадровима. То значи да препоруке треба раздвојити по носиоцима: оснивачи су кључни за капиталне радове и буџете, руководство за план, процедуре и набавке, а запослени за свакодневну примену, информисање и рад са корисницима.

У одговорима који су сврстани у категорију „Друго“ доминирају теме које се ипак у великој мери односе на физичку и просторну приступачност библиотека. Највећи број ових одговора указује на потребу за реконструкцијом, адаптацијом или изградњом новог простора, јер постојећи објекти нису наменски грађени за библиотечку делатност или не омогућавају приступ особама са инвалидитетом. Посебно се помињу рампе, лифтови, приземни приступ, већи простор, адаптација целе зграде и проблем библиотека које се налазе у неприступачним, старим или заштићеним објектима.

Мањи део одговора односи се на потребу за унапређењем дигиталне и техничке опреме, набавком мултимедијалних уређаја и грађе прилагођене особама са инвалидитетом. Поједине библиотеке као приоритет виде и увођење особе која би се

системски бавила питањима приступачности, што упућује на потребу за координатором или јасно дефинисаном организационом одговорношћу.

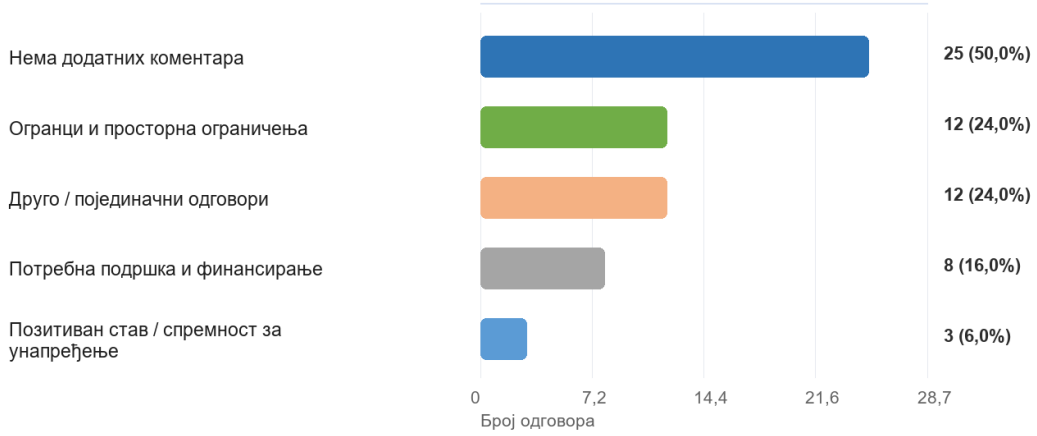
Ови одговори показују да библиотеке често не издвајају један изолован приоритет, већ приступачност виде као скуп повезаних проблема: простор, опрема, фонд, услуге и људски ресурси. Због тога категорија „Друго“ не представља споредне или неважне одговоре, већ углавном конкретизује структурне препреке које библиотеке препознају у свакодневном раду.

Коментари и додатне напомене

Коментари и примедбе:

База: 50 важећих одговора од укупно 133 анализиране библиотеке.

Резултат: Забележено је 50 текстуалних одговора. Најчешћа тематска група је „Нема додатних коментара” (25 одговора).

Аналитички налаз: У 25 од 50 одговора наведено је да нема додатних коментара. Преостали одговори дају контекст за тумачење налаза: описују просторна ограничења, рад у ограницима и непосредну помоћ запослених. Њихова учесталост не представља процену за целу мрежу.

У одговорима под „Друго“ код коментара и примедби најчешће се појављују додатна објашњења о реалном стању у библиотекама. Библиотеке указују да је приступачност често на ниском нивоу, нарочито када се објекат налази на спрату, у неадекватном простору, у оквиру друге установе или у згради чије архитектонско решење отежава прилагођавање.

Део коментара показује да библиотеке, и када немају адекватне просторне услове, покушавају да корисницима изађу у сусрет кроз непосредну помоћ особља, телефонску комуникацију, доношење књига или подршку при коришћењу услуга. То указује да се приступачност у пракси често надокнађује личним ангажовањем запослених, али да таква решења нису системска нити могу заменити трајно архитектонско и организационо прилагођавање.

Поједини одговори наглашавају потребу за финансијском подршком, сарадњом и већом пажњом према особама са инвалидитетом. Јављају се и конкретни предлози, као што је израда информативног билтена у аудио формату за особе са оштећењем

вида. У целини, коментари показују спремност дела библиотека да унапреде приступачност, али и свест да су постојећи стандарди још увек далеко од потребног нивоа.

Преглед приоритета и отворених одговора

Отворени одговори указују на архитектонске и финансијске препреке, али и на организационе мере које не захтевају велика улагања. Пошто су одговори добровољни и нису обухватили све библиотеке, тематске учесталости служе као контекст за статистичке налазе, а не као процена удела у целој мрежи.

6. Закључци и препоруке

У јавним библиотекама у Србији приступачност је, према анкетним одговорима за 2024. годину, неуједначено развијена. Појединачне мере нису довољне да се потврди непрекинут приступ од информације пре доласка до простора, фонда, програма и безбедног изласка. За оцену стварне употребљивости потребни су техничка провера и искуства корисника.

Најизраженији јаз је у архитектонској приступачности: 77 од 133 библиотеке (57,9%) пријављује бар један приступачан улаз, али само 14 (10,5%) испуњава основни истраживачки праг. То показује да инвестиције треба усмеравати на отклањање прекида у целом ланцу – улаз, кретање, основна услуга, тоалет и безбедност – а не на изоловане елементе.

Комуникационо-информациона и когнитивна приступачност захтевају комбинацију мера: приступачне информације и дигиталне услуге, видљиве приступачне формате у каталогу, обучено особље, примерену опрему, јасну комуникацију, лако читљиве материјале и редовне приступачне програме. Значајан део ових мера може се започети организационо и уз низак трошак, док капиталне интервенције захтевају улогу оснивача и вишегодишње планирање.

Препоруке по носиоцима одговорности

Препоруке полазе од утврђених недостатака и поступака разрађених у пратећем приручнику „Приступачна библиотека“. Носиоци су одређени према томе ко може да отклони препреку. Напредак треба пратити и кроз изведене мере и кроз промене у коришћењу услуга.

Носилац	Конкретне активности	Показатељ / доказ
Оснивачи библиотека	Финансирати техничку процену и пројектни задатак; у капитални план прво уврстити прекиде у функционалном ланцу (улаз, тоалет, вертикална комуникација, пролази, евакуација); у сваку реконструкцију и капитално одржавање уградити проверу приступачности; специјализовану опрему финансирати када је потреба образложена.	Индикатор: број библиотека код којих је комплетиран функционални ланац, а не само број изведених радова.
Руководство библиотеке	Именовати особу за контакт/тим; спровести проверу корисничког пута; усвојити 12-месечни план са роковима, трошковима и одговорнима; објавити страницу „Приступачност“; увести протокол подршке; планирати обуку, приступачне програме и годишње праћење индикатора.	Доказ: одлука о одговорности, акциони план, ажурирана страница, протокол, евиденција праћења.

Носилац	Конкретне активности	Показатељ / доказ
Запослени и особа за контакт	Свакодневно уклањати покретне препреке; познавати расположиве формате, опрему и услуге; користити приступачне шаблоне докумената; правилно означавати приступачне формате у каталогу; примењивати контролну листу за догађаје и бележити захтеве/повратне информације корисника.	Континуирано. Индикатор: отклоњене оперативне препреке, број приступачних докумената/записа и документованих захтева/повратних информација.
Матичне библиотеке, НБС, Министарство културе и Завод	Дефинисати минимални пакет приступачне услуге и заједничку терминологију; развијати стандардизоване обуке; обезбедити стручну и техничку подршку за грађу на Брајевом писму, формат DAISY и сложенију опрему; унапредити заједничке метаподатке и филтере; ускладити годишње праћење.	Индикатор: усвојени пакет/смернице, број библиотека обухваћених подршком и упоредиви годишњи подаци.
ИТ службе, добављачи библиотечког софтвера и издавачи	У захтеве за интернет страницу, ОРАС, формуларе и е-грађу уградити приступачност; тражити структуриране EPUB 3/PDF датотеке и метаподатке о приступачности; тестирати тастатуром и читачем екрана; не прихватати ограничења техничке заштите (DRM) и лиценци која блокирају асистивне функције.	При свакој набавци или измени система. Индикатор: број кључних дигиталних сервиса/издања који пролазе дефинисани тест.
Организације особа са инвалидитетом и корисници	Учествовати у тестирању корисничког пута, лако читљивих материјала, програма и дигиталних услуга; давати повратну информацију о стварној употребљивости и приоритетима.	Најмање два циклуса тестирања годишње. Индикатор: документоване препреке и проценат отклоњених проблема.
Техничке службе, пројектанти и лица за безбедност	За објекте, укључујући заштићене и технички сложене, документовати могућа решења; припремити план евакуације који обухвата различите врсте инвалидитета; спроводити процедуре и вежбе, а не ослањати се на импровизацију особља.	При свакој реконструкцији. Индикатор: техничка документација, усвојене процедуре и спроведене вежбе.

Предложени редослед примене у првих 12 месеци

Допунски ослонац за организационе и корисничке препоруке: Миланков, Опачић, Дончић и Мрђа (2026); Kaeding et al. (2017); Schulze и Berget (2024).

Рок	Минимални пакет активности
0–30 дана	Именовати особу за контакт/тим; спровести кратку проверу корисничког пута; објавити основне информације о приступачности; пописати приступачне формате; проверити да ли је приступачан тоалет функционалан; уклонити покретне препреке.
1–3 месеца	Обучити запослене; увести контролисане ознаке приступачних формата у каталогу; усвојити протокол подршке; тестирати интернет страницу тастатуром и читачем екрана; израдити лако читљив водич „Како користити библиотеку“; успоставити сарадњу са локалним организацијама особа са инвалидитетом.
3–6 месеци	Реализовати најмање један приступачан програм за приоритетне групе; набавити само оправдану основну опрему; увести приступачан дигитални документ као стандард рада установе; започети праћење употребе и повратних информација.
6–12 месеци	Припремити пројектни задатак за грађевинске баријере; повезати фонд са спољним приступачним сервисима; у набавке уградити захтеве за приступачност издања од настанка и метаподатке; спровести корисничко тестирање и годишњу оцену напретка.

7. Практични водич за примену препорука

Пратећи приручник „Приступачна библиотека: практични приручник за приступачан простор, услуге, програме и библиотечку грађу“ представља практични наставак ове публикације. Истраживање утврђује стање и приоритете, а приручник нуди поступке, контролне листе, примере и план за спровођење мера. Приручник садржи и прилог Бориса Дончића „Дигитална приступачност за особе са оштећењем вида“, са упутствима за коришћење читача екрана, пружање подршке корисницима и поступак претварања скенираног текста у приступачан Word и PDF документ. Следећи преглед повезује налазе са одговарајућим целинама приручника (Миланков, Опачић, Дончић и Мрђа, 2026).

Налаз / потреба из истраживања	**Одговарајуће целине приручника**
Прекинут физички кориснички пут	„Од улаза до књиге: приступачност као кориснички пут“; „Приступачан простор библиотеке“; контролна листа „30 минута кроз библиотеку“ у целини „Контролне листе и обрасци“.
Неприступачна интернет страница, ОРАС или недостатак информација	„Дигитална приступачност и комуникација“; контролна листа „Приступачан дигитални документ“ и предлог садржаја странице „Приступачност“ у целини „Контролне листе и обрасци“.
Мали и концентрисани фондови приступачне грађе	„Библиотечка грађа у приступачним форматима“; „Видљивост приступачних формата у каталогу“; „Специјализоване библиотеке или интегрисана јавна услуга?“; „Предлог комбинованог модела за Србију“.
Недостатак или нерационална набавка опреме	„Опрема и асистивне технологије: шта прво набавити“ — избор опреме према потребама корисника, одржавању, обуци запослених, видљивости услуге и показатељима употребе.
Ретки приступачни програми	„Приступачни програми и непосредан рад са корисницима“; контролна листа „Приступачан догађај“ у целини „Контролне листе и обрасци“.
Нејасна организациона одговорност и праћење	„Акциони план библиотеке за 12 месеци“, укључујући одељак „Минимални годишњи показатељи библиотеке“; „Контролне листе и обрасци“.
Недовољна обученост запослених за дигиталну подршку корисницима	Прилог „Дигитална приступачност за особе са оштећењем вида“: упутства за читаче екрана, одељак „Подршка кориснику у библиотеци“ и одељак 2.4 „Од скенираног документа до приступачног Word и PDF документа“.

8. Извори и литература

Попис обухвата истраживачке и правне изворе, научну и стручну литературу, стандарде и ресурсе за примену препорука. Истраживачки налази засновани су на анкетним базама Завода; остали извори служе за тумачење резултата и развој препорука.

Референтна година анкетних података је 2024. Новија издања смерница и измене прописа служе за примену и даљи развој препорука; нису основ за накнадно мењање истраживачких прагова или резултата. Необјављени рукописи и интерни скупови података јасно су издвојени од објављених радова.

Библиографски описи уређени су по систему аутор–година, у тематским целинама. Наслови страних извора задржани су у изворном језику. Ознака „б. г.“ означава да година објављивања није утврђена; датум приступа динамичким интернет изворима је 21. септембар 2026. Скраћенице IFLA, W3C, ISO, DAISY, CELA и NLS повезане су са пуним називима организација у одговарајућим описима.

8.1. Истраживачка и документациона основа

Завод за проучавање културног развитка. (б. г.-а). *Приступачност јавних установа културе у Републици Србији: секторске анкетне базе за архиве, музеје, галерије, позоришта, биоскопе и библиотеке; подаци за 2024. годину.* [Необјављене базе података и истраживачка документација].

Завод за проучавање културног развитка. (б. г.-б). *е-Култура.* [Информациони систем и база података о култури]. Приступљено 21. септембра 2026. Извор: е-Култура

Миланков, М., Опачић, Б., Дончић, Б., и Мрђа, С. (2026). *Приступачна библиотека: практични приручник за приступачан простор, услуге, програме и библиотечку грађу.* [Радни рукопис, септембар 2026]. Завод за проучавање културног развитка.

Миланков, М., Опачић, Б., и Мрђа, С. (2026). *Приступачност јавних установа културе у Србији: архитектонска, комуникационо-информациона и когнитивна приступачност.* [Обједињена аналитичка студија по делатностима, радни рукопис]. Завод за проучавање културног развитка.

Миланков, М., Опачић, Б., и Субашић, Б. (2022). *Култура приступачности: истраживање о приступачности музеја и галерија у Републици Србији.* Завод за проучавање културног развитка. Извор: Култура приступачности: истраживање о приступачности музеја и галерија у Републици…

8.2. Научна и стручна литература

Радови о другим земљама и о високошколским библиотекама наведени су као допунска литература за развој услуга, корисничко тестирање и организационе препоруке; нису извор статистичких налаза о јавним библиотекама у Србији.

Daskalakes, D. T. M., Stormont, M., Adkins, D., Gooden, C., Long, B. S., Russell, C., & Cahill, M. (2024). How can we better serve children with disabilities? Public library accessibility recommendations from early intervention coordinators. *Public Library Quarterly, 43*(3), 402–433. DOI: 10.1080/01616846.2023.2267961

Ezell, J., Pionke, J. J., & Gunnoe, J. (2022). Accessible services in academic libraries: A content analysis of library accessibility webpages in the United States. *Reference Services Review, 50*(2), 222–236. DOI: 10.1108/RSR-10-2021-0055

Kaeding, J., Velasquez, D. L., & Price, D. (2017). Public libraries and access for children with disabilities and their families: A proposed inclusive library model. *Journal of the Australian Library and Information Association, 66*(2), 96–115. DOI: 10.1080/24750158.2017.1298399

Mrva-Montoya, A., Kaeding, J., & Chen, H. (2025). Print disability and public libraries in Australia: Challenges and opportunities. *Journal of the Australian Library and Information Association, 74*(2), 238–254. DOI: 10.1080/24750158.2025.2467471

Roberson, C. A., Barefield, T., & Griffith, E. (2022). Students with disabilities and library services: Blending accommodation and universal design. *The Journal of Academic Librarianship, 48*(4), 102531. DOI: 10.1016/j.acalib.2022.102531

Schulze, F., & Berget, G. (2024). Inclusive public libraries: How to adequately identify accessibility barriers? In K. S. Fuglerud, W. Leister, & J. C. Torrado Vidal (Eds.), *Universal Design 2024: Shaping a sustainable, equitable and resilient future for all* (Studies in Health Technology and Informatics, Vol. 320, pp. 141–148). IOS Press. DOI: 10.3233/SHTI240995

8.3. Међународни оквир и библиотечке смернице

Inclusion Europe. (б. г.). *Information for all: European standards for making information easy to read and understand.* [Европски стандарди и пратећи материјали за лако читљиве информације]. Приступљено 21. септембра 2026. Извор: Information for all: European standards for making information easy to read and…

International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). (2024). *IFLA guidelines for making libraries accessible for people with disabilities.* Equitable and Accessible Library Services Section. Извор: IFLA guidelines for making libraries accessible for people with disabilities.…

International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). (2025). *Guidelines for inclusive library services for persons with print disabilities.* Libraries Serving Persons with Print Disabilities Section. Извор: Guidelines for inclusive library services for persons with print disabilities.…

International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA). (б. г.). *Guidelines for library services to persons with dyslexia: Knowledge base.* [База стручних ресурса]. Приступљено 21. септембра 2026. Извор: Guidelines for library services to persons with dyslexia: Knowledge base

International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA), & UNESCO. (2022). *The IFLA–UNESCO public library manifesto 2022.* Извор: The IFLA–UNESCO public library manifesto 2022

Nomura, M., Nielsen, G. S., & Tronbacke, B. (2010). *Guidelines for easy-to-read materials.* (Revised edition; IFLA Professional Reports, No. 120). IFLA. Извор: Guidelines for easy-to-read materials. (Revised edition; IFLA Professional Reports,…

UNESCO. (2019). *Culture | 2030 indicators.* Извор: Culture | 2030 indicators

United Nations. (2006). *Convention on the rights of persons with disabilities.* (A/RES/61/106). Извор: Convention on the rights of persons with disabilities. (A/RES/61/106)

World Intellectual Property Organization (WIPO). (2020). *Marrakesh notification No. 67: Accession by the Republic of Serbia.* Извор: Marrakesh notification No. 67: Accession by the Republic of Serbia

8.4. Прописи и стратешка документа Републике Србије

Наведени су пуни називи прописа и бројеви службених гласила из документационе основе публикације, са изменама наведеним до септембра 2026. године. За оцену поступања у 2024. години меродаван је текст који се примењивао у том периоду. При спровођењу препорука потребно је проверити важећи текст прописа.

Влада Републике Србије. (2025а). *Акциони план за спровођење Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период од 2025. до 2030. године, у периоду од 2025. до 2027. године.* Извор: Акциони план за спровођење Стратегије унапређења положаја особа са инвалидитетом у…

Влада Републике Србије. (2025б). *Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом у Републици Србији за период 2025–2030. године. Службени гласник РС*, бр. 6/2025.

Закон о ауторском и сродним правима. (2009). *Службени гласник РС*, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012, 29/2016 – одлука УС и 66/2019.

Закон о библиотечко-информационој делатности. (2011). *Службени гласник РС*, бр. 52/2011 и 78/2021.

Закон о електронској управи. (2018). *Службени гласник РС*, бр. 27/2018 и 80/2026.

Закон о забрани дискриминације. (2009). *Службени гласник РС*, бр. 22/2009 и 52/2021.

Закон о кретању уз помоћ пса водича. (2015). *Службени гласник РС*, бр. 29/2015.

Закон о култури. (2009). *Службени гласник РС*, бр. 72/2009, 13/2016, 30/2016 – исправка, 6/2020, 47/2021, 78/2021 и 76/2023.

Закон о планирању и изградњи. (2009). *Службени гласник РС*, бр. 72/2009, 81/2009 – исправка, 64/2010 – одлука УС, 24/2011, 121/2012, 42/2013 – одлука УС, 50/2013 – одлука УС, 98/2013 – одлука УС, 132/2014, 145/2014, 83/2018, 31/2019, 37/2019 – други закон, 9/2020, 52/2021, 62/2023, 91/2025 и 80/2026.

Закон о потврђивању Конвенције о правима особа са инвалидитетом. (2009). *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 42/2009.

Закон о потврђивању Маракешког уговора за омогућавање приступа објављеним делима од стране лица која су слепа, слабовида или на други начин онемогућена да користе штампане материјале. (2020). *Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 1/2020.

Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом. (2006). *Службени гласник РС*, бр. 33/2006 и 13/2016.

Закон о употреби знаковног језика. (2015). *Службени гласник РС*, бр. 38/2015.

Правилник о ближим условима за обављање библиотечко-информационе делатности јавних библиотека. (2013). *Службени гласник РС*, бр. 13/2013.

Правилник о националним стандардима за обављање библиотечко-информационе делатности. (2013). *Службени гласник РС*, бр. 39/2013.

Правилник о техничким стандардима планирања, пројектовања и изградње објеката, којима се осигурава несметано кретање и приступ особама са инвалидитетом, деци и старим особама. (2015). *Службени гласник РС*, бр. 22/2015 и 10/2026.

Уредба о ближим условима за израду и одржавање веб презентације органа. (2018). *Службени гласник РС*, бр. 104/2018.

8.5. Прописи Европске уније — упоредни оквир

Ови документи су наведени као европски нормативни и развојни репер, посебно за дигиталну приступачност и приступачна издања. Не замењују прописе Републике Србије.

European Commission. (2018). *Commission Implementing Decision (EU) 2018/1523 of 11 October 2018 establishing a model accessibility statement in accordance with Directive (EU) 2016/2102 of the European Parliament and of the Council on the accessibility of the websites and mobile applications of public sector bodies. Official Journal of the European Union*, L 256, 103–107. Извор: Commission Implementing Decision (EU) 2018/1523 of 11 October 2018 establishing a…

European Parliament & Council of the European Union. (2016). *Directive (EU) 2016/2102 of 26 October 2016 on the accessibility of the websites and mobile applications of public sector bodies.* Извор: Directive (EU) 2016/2102 of 26 October 2016 on the accessibility of the websites and…

European Parliament & Council of the European Union. (2017a). *Directive (EU) 2017/1564 of 13 September 2017 on certain permitted uses of certain works and other subject matter protected by copyright and related rights for the benefit of persons who are blind, visually impaired or otherwise print-disabled and amending Directive 2001/29/EC on the harmonisation of certain aspects of copyright and related rights in the information society.* Извор: Directive (EU) 2017/1564 of 13 September 2017 on certain permitted uses of certain…

European Parliament & Council of the European Union. (2017b). *Regulation (EU) 2017/1563 of 13 September 2017 on the cross-border exchange between the Union and third countries of accessible format copies of certain works and other subject matter protected by copyright and related rights for the benefit of persons who are blind, visually impaired or otherwise print-disabled.* Извор: Regulation (EU) 2017/1563 of 13 September 2017 on the cross-border exchange between…

European Parliament & Council of the European Union. (2019). *Directive (EU) 2019/882 of 17 April 2019 on the accessibility requirements for products and services.* Извор: Directive (EU) 2019/882 of 17 April 2019 on the accessibility requirements for…

8.6. Технички стандарди и смернице за приступачне садржаје

Формални стандарди, препоруке W3C и допунска техничка упутства означени су према врсти документа. Смернице о когнитивној приступачности нису засебан стандард усаглашености са WCAG.

Aragonese Center of Augmentative and Alternative Communication (ARASAAC). (б. г.). *AAC materials: Communication boards.* Aula abierta de ARASAAC. Приступљено 21. септембра 2026. Извор: AAC materials: Communication boards. Aula abierta de ARASAAC

DAISY Consortium. (б. г.-а). *DAISY.* [Стандарди приступачних дигиталних публикација]. Приступљено 21. септембра 2026. Извор: DAISY

DAISY Consortium. (б. г.-б). *DAISY format specifications.* [Техничке спецификације]. Приступљено 21. септембра 2026. Извор: DAISY format specifications

International Organization for Standardization (ISO). (2014). *Document management applications — Electronic document file format enhancement for accessibility — Part 1: Use of ISO 32000-1 (PDF/UA-1).* (ISO 14289-1:2014). Извор: Document management applications — Electronic document file format enhancement for…

International Organization for Standardization (ISO). (2024). *Document management applications — Electronic document file format enhancement for accessibility — Part 2: Use of ISO 32000-2 (PDF/UA-2).* (ISO 14289-2:2024). Извор: Document management applications — Electronic document file format enhancement for…

Library of Congress. (б. г.-а). *MARC 21 format for bibliographic data: 341 — Accessibility content.* [Опис поља библиографског формата]. Приступљено 21. септембра 2026. Извор: MARC 21 format for bibliographic data: 341 — Accessibility content

Library of Congress. (б. г.-б). *MARC 21 format for bibliographic data: 532 — Accessibility note.* [Опис поља библиографског формата]. Приступљено 21. септембра 2026. Извор: MARC 21 format for bibliographic data: 532 — Accessibility note

World Wide Web Consortium (W3C). (2021). *Making content usable for people with cognitive and learning disabilities.* [W3C Working Group Note, 29. април]. Извор: Making content usable for people with cognitive and learning disabilities

World Wide Web Consortium (W3C). (2024a). *EPUB accessibility 1.1: Conformance and discoverability requirements for EPUB publications.* [W3C Recommendation, 17. октобар]. Извор: EPUB accessibility 1.1: Conformance and discoverability requirements for EPUB…

World Wide Web Consortium (W3C). (2024b). *Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.2.* [W3C Recommendation, 12. децембар]. Извор: Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.2

World Wide Web Consortium (W3C). (б. г.-б). *Images tutorial.* Web Accessibility Initiative (WAI). Приступљено 21. септембра 2026. Извор: Images tutorial. Web Accessibility Initiative (WAI)

World Wide Web Consortium (W3C). (б. г.-г). *PDF3: Ensuring correct tab and reading order in PDF documents.* [Технике за примену WCAG]. Приступљено 21. септембра 2026. Извор: PDF3: Ensuring correct tab and reading order in PDF documents

World Wide Web Consortium (W3C). (б. г.-д). *PDF9: Providing headings by marking content with heading tags in PDF documents.* [Технике за примену WCAG]. Приступљено 21. септембра 2026. Извор: PDF9: Providing headings by marking content with heading tags in PDF documents

World Wide Web Consortium (W3C). (б. г.-ђ). *Techniques for WCAG 2.2.* [Збирка техника; одељак о PDF документима]. Приступљено 21. септембра 2026. Извор: Techniques for WCAG 2.2

World Wide Web Consortium (W3C). (б. г.-е). *Understanding SC 1.4.3: Contrast (minimum) (Level AA).* Web Accessibility Initiative (WAI). Приступљено 21. септембра 2026. Извор: Understanding SC 1.4.3: Contrast (minimum) (Level AA). Web Accessibility Initiative…

8.7. Библиотечки ресурсни центри и модели услуга

Званични описи служби и модела сарадње наведени су као допунски извори за развој услуга и упућивање корисника. Њихово навођење не значи да су све услуге аутоматски доступне корисницима из Србије; услови коришћења проверавају се код носиоца услуге.

ЈУ Библиотека за слијепе Црне Горе. (б. г.). *О нама.* Приступљено 21. септембра 2026. Извор: О нама

Савез слепих Србије. (б. г.). *Библиотечко-издавачка делатност.* [Библиотека „Др Милан Будимир“]. Приступљено 21. септембра 2026. Извор: Библиотечко-издавачка делатност

Centre for Equitable Library Access (CELA). (б. г.-а). *Public libraries.* [Услуге и ресурси за јавне библиотеке]. Приступљено 21. септембра 2026. Извор: Public libraries

Library of Congress, National Library Service for the Blind and Print Disabled (NLS). (б. г.-б). *NLS for public libraries.* Приступљено 21. септембра 2026. Извор: NLS for public libraries

Luisterpuntbibliotheek. (б. г.-а). *Boeken inlezen.* [Организација читања и снимања звучних књига]. Приступљено 21. септембра 2026. Извор: Boeken inlezen

Luisterpuntbibliotheek. (б. г.-б). *Daisy-online in de lokale bibliotheek(catalogus).* Приступљено 21. септембра 2026. Извор: Daisy-online in de lokale bibliotheek(catalogus)

National Archives of Finland. (б. г.). *Accessibility Library Celia.* Приступљено 21. септембра 2026. Извор: Accessibility Library Celia

National Library of Norway. (б. г.). *Tibi in English.* [Библиотека приступачне литературе Tibi]. Приступљено 21. септембра 2026. Извор: Tibi in English

Royal Danish Library. (б. г.). *Service for people with visual and reading disabilities.* [Служба Nota]. Приступљено 21. септембра 2026. Извор: Service for people with visual and reading disabilities

Swedish Agency for Accessible Media (MTM). (2026). *MTM — A national knowledge centre for accessible media.* [Страница ажурирана 12. маја]. Приступљено 21. септембра 2026. Извор: MTM — A national knowledge centre for accessible media

8.8. Материјали за обуку и аудио-визуелни ресурси

Centre for Equitable Library Access (CELA). (б. г.-б). *Webinar recordings and resources.* [Снимци обука и пратећи материјали]. Приступљено 21. септембра 2026. Извор: Webinar recordings and resources

DAISY Consortium. (б. г.-в). *Webinar series.* [Серија стручних обука о приступачном издаваштву]. Приступљено 21. септембра 2026. Извор: Webinar series

Hilderley, S. (2022). *Accessible publishing: The fundamentals (W).* [Преглед и снимак вебинара од 14. септембра; објављено 20. септембра]. DAISY Consortium. Извор: Accessible publishing: The fundamentals (W)

Library of Congress, National Library Service for the Blind and Print Disabled (NLS). (б. г.-а). *Equipment for NLS materials.* [Упутства и ресурси за употребу опреме]. Приступљено 21. септембра 2026. Извор: Equipment for NLS materials

World Wide Web Consortium (W3C). (б. г.-а). *Accessibility perspectives videos.* [Серија видео-прилога, укључујући Keyboard compatibility и Captions]. Web Accessibility Initiative (WAI). Приступљено 21. септембра 2026. Извор: Accessibility perspectives videos

World Wide Web Consortium (W3C). (б. г.-в). *Making audio and video media accessible.* Web Accessibility Initiative (WAI). Приступљено 21. септембра 2026. Извор: Making audio and video media accessible. Web Accessibility Initiative (WAI)

Из рецензија

„Публикација *Приступачност јавних библиотека у Србији* представља значајан стручни допринос сагледавању услова за равноправно коришћење библиотечких простора, грађе, информација, услуга и програма свих чланова заједнице, са посебним освртом на потребе особа са инвалидитетом. Њен значај огледа се пре свега у томе што се приступачност не посматра као додатна или специјализована услуга, већ као саставни део редовног библиотечког пословања и један од предуслова за остваривање јавне и друштвене функције библиотеке. […] Непосредна применљивост резултата истраживања представља једну од највећих предности публикације.“

Јелена Бенић

Дипломирани библиотекар саветник
Начелник Одељења за матичне послове, образовање, истраживање
и развој библиотечко-информационог система
Народна библиотека Србије

„Пред нама је изузетно детаљан, методолошки утемељен и стратешки важан документ који доноси први свеобухватни пресек стања приступачности јавних библиотека у Србији за 2024. годину. Извештај успешно демистификује појединачне примере добре праксе и огољује структурне проблеме кроз јасне статистичке показатеље. Највећа вредност текста је инсистирање на континуитету приступачности (јавни простор → улаз → кретање → фонд → тоалет → евакуација). […] Текст се не завршава на пукој критици стања. Табела са препорукама по носиоцима одговорности (оснивачи, руководство, ИТ служба, удружења) и 12-месечни план примене дају тексту примењену, практичну вредност.“

Наташа Булатовић

Виши библиотекар
Библиотека града Београда

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

02(497.11)(0.034.4)
024(497.11)(0.034.4)
027.6-056.26/.36(0.034.4)

МИЛАНКОВ, Маријана, 1981-
Приступачност јавних библиотека у Србији [Електронски извор] : резултати истраживања / Маријана Миланков, Богдана Опачић, Слободан Мрђа. - Београд : Завод за проучавање културног развитка, 2026 (Београд : Завод за проучавање културног развитка). - 1 електронски оптички диск (CD-ROM) ; 12 cm

Системски захтеви: Нису наведени. - Насл. са насловног екрана. - Тираж 30. - Садржи библиографију

ISBN 978-86-82170-33-4

1. Опачић, Богдана, 1979- [аутор] 2. Мрђа, Слободан, 1970- [аутор]
а) Библиотеке -- Рад са корисницима -- Особе са инвалидитетом -- Србија -- Истраживање

COBISS.SR-ID 202930185